

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA



**BUNGE LA TANZANIA**

---

**KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA HUDUMA NA MAENDELEO YA JAMII**

**TAARIFA YA UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU NA SHUGHULI ZA  
KAMATI KWA MWAKA 2019/2020**

*[Imetolewa chini ya Kanuni ya 136 (15) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni,  
2020]*

---

Ofisi ya Bunge,  
Mtaa wa Makole  
S.L.P 941  
41105 **DODOMA**

**2 FEBRUARI, 2023**

## YALIYOMO

SURA YA KWANZA .....	1
1.0 UTANGULIZI.....	1
1.1 Maelezo ya Jumla .....	1
1.2 Muundo wa Taarifa .....	1
1.3 Njia iliyotumika kuteleleza Majukumu ya Kamati .....	1
1.4 Madhumuni ya Taarifa.....	2
1.5 Msingi wa Shughuli za Kamati.....	2
SURA YA PILI .....	4
2.0 SHUGHULI ZILIZOTEKELEZWA NA UCHAMBUZI WA YALIYOBAINIKA .....	4
2.1 Maelezo ya Jumla .....	4
2.2 Kupokea Taarifa za Utekelezaji wa Maazimio .....	5
2.3 Kushughulikia Bajeti.....	5
2.4 Kushughulikia Miswada na Maazimio .....	6
2.5 Kufuatilia Utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo .....	6
2.6 Utekelezaji wa Bajeti za Wizara Zinazosimamiwa na Kamati kwa Kipindi cha Nusu Mwaka (Julai – Disemba, 2022).....	8
2.6.1 Wizara ya Afya .....	9
2.6.2 Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia .....	9
2.6.3 Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsi, Wanawake, Watoto na Makundi Maalum.....	10
2.6.4 Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo .....	11
2.7 Taarifa za Utendaji za Wizara na Taasisi inazosisimamia.....	12
2.7.1 Wizara ya Afya .....	13
2.7.2 Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia .....	13
2.7.3 Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wanawake na Makundi Maalum.....	13
2.7.4 Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo .....	14
2.8 Hatua zilizofikiwa katika Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge yaliyotokana na Taarifa ya Kamati ya Huduma na Maendeleo ya Jamii kwa kipindi cha Januari 2021 hadi Februari 2022 .....	14
2.9 Yaliyobainika Wakati wa Ufuatiliaji wa Sekta Zinazosimamiwa na Kamati .....	16
2.9.1 Wizara ya Afya.....	16
2.9.2 Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia .....	23
2.9.4 Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo .....	34
SEHEMU YA TATU.....	41
3.0 MAONI NA MAPENDEKEZO .....	41
3.1 Maoni ya Jumla.....	41
3.1.1 Hali ya Ukatili wa Kijinsia Nchini .....	41
3.1.2 Upungufu wa Watumishi .....	42
3.1.3 Ukatili wa kijinsia na Watoto Shuleni .....	42
3.2 Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia .....	43
3.2.1 Upungufu wa Walimu Nchini.....	43
3.2.2 Utengwaji na Utolewaji wa Fedha .....	43
3.2.3 Hali ya Ubora wa Elimu nchini.....	43
3.2.4 Chuo cha Ualimu Mtwara.....	44
3.2.5 Vyuo vya Kati .....	45
3.2.6 Chuo cha Kumbukumbu ya Mwalimu Nyerere – Kivukoni, Dar es Salaam.....	45

3.2.7	Chuo Kikuu cha Kilimo na Teknolojia cha Mwalimu Nyerere - Butiama	46
3.2.8	Tume ya Nguvu za Atomiki	46
3.2.9	Ujenzi wa miradi ya miundombinu ya elimu nchini	47
3.2.10	Ukosefu wa majengo ya mabweni kwa wanafunzi wa shule za Kata	47
3.2.11	Hali duni ya utoaji wa chakula shuleni	48
3.3	Wizara ya Afya	48
3.3.1	Utengwaji na Utolewaji wa Fedha	48
3.3.2	Uingizwaji nchini wa bidhaa bandia za chakula, dawa na Vipodozi	49
3.3.3	Bohari Kuu ya Dawa (MSD)	49
3.3.4	Uwekezaji wa viwanda vya dawa na vifaa tiba kufanywa na Bohari ya Dawa	50
3.3.5	Dawa za Asili	50
3.4	Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo	51
3.4.1	Uibuaji wa vipaji katika jamii	51
3.4.2	Viwanja vya Michezo nchini	51
3.4.3	Vazi la Taifa na Mdundo wa Taifa	52
3.4.4	Chuo cha Michezo Malya	52
3.5	Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wanawake na Makundi	
Maalum		53
3.5.1	Watoto wa Mitaani	53
SEHEMU YA NNE	<b>Error! Bookmark not defined.</b>	
4.0	HITIMISHO	55
4.1	Shukrani	55
4.2	Hoja	57

## **SURA YA KWANZA**

### **1.0 UTANGULIZI**

#### **1.1 Maelezo ya Jumla**

**Mheshimiwa Spika**, kwa mujibu wa Kanuni ya 136 (15) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni, 2020, naomba kuwasilisha mbele ya Bunge lako Tukufu Taarifa ya Mwaka ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Huduma na Maendeleo ya Jamii kuhusu Utekelezaji wa Majukumu na shughuli za Kamati kwa kipindi cha Mwaka kuanzia mwezi Februari 2022 hadi Januari 2023.

#### **1.2 Muundo wa Taarifa**

**Mheshimiwa Spika**, Kwa mujibu wa Kanuni ya 142 ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni, 2020, Taarifa hii imegawanyika katika maeneo makuu yafuatayo: -

- i) Sehemu ya Kwanza, inatoa maelezo ya jumla ikiwemo msingi wa shughuli za Kamati, mbinu na njia zilizotumika pamoja na orodha ya shughuli zilizotekelezwa kwa kipindi cha mwaka mmoja;
- ii) Sehemu ya Pili, ambayo inafafanua shughuli zilizotekelezwa na uchambuzi wa yaliyojitokeza wakati wa utekelezaji ikiwa ni pamoja na mafanikio na changamoto zilizojitokeza;
- iii) Sehemu ya Tatu, inatoa maoni ya jumla na mapendekezo ili kuliwezesha Bunge kufanya maamuzi, na
- iv) Hitimisho na kutoa hoja kwa ajili ya Bunge kuweza kujadili na kufanya maamuzi.

#### **1.3 Njia iliyotumika kuteleleza Majukumu ya Kamati**

**Mheshimiwa Spika**, katika kuteleleza majukumu yake, kama ilivyo takwa la Kanuni ya 142 (a), Kamati ilitumia njia kuu tatu kama ifuatavyo: -

- (i) Kutembelea na kukagua miradi ya maendeleo iliyo chini ya Wizara pamoja na Taasisi inazosisimamia;
- (ii) Kusoma na kuchambua taarifa za utekelezaji wa majukumu zilizowasilishwa na Wizara na Taasisi zake;
- (iii) Kuandaa na kutoa maoni na ushauri kuhusu yatokanayo na taarifa za Wizara na taasisi inazosisimamia.

#### 1.4 **Madhumuni ya Taarifa**

**Mheshimiwa Spika**, kama inavyoelekezwa katika Kanuni ya 136 (15) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni, 2020, Madhumuni ya Taarifa hii ni kubainisha mambo yanayohusu uendeshaji wa shughuli za Wizara na Taasisi inazosisimamia kwa kipindi cha Februari, 2022 hadi Januari, 2023. Lengo ni kuonesha mambo yanayohitaji kuboreshwa ili Bunge liyajadili kwa kuzingatia majukumu yake kwa mujibu wa Ibara ya 63(2) ya Katiba.

#### 1.5 **Msingi wa Shughuli za Kamati**

**Mheshimiwa Spika**, kwa mujibu wa Ibara ya 63(2) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Bunge kwa niaba ya wananchi, lina jukumu kubwa la kuisimamia na kuishauri Serikali. Aidha, Ibara ya 96(1) ya Katiba inaweka utaratibu na msingi wa uwepo wa Kamati za Bunge na utekelezaji wa majukumu ya Kamati ili kuliwezesha Bunge kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi. Aidha, Kanuni ya 137 kwa pamoja na Nyongeza ya Nane zinaweka msingi wa utekelezaji wa shughuli za Kamati za Kudumu za Bunge.

**Mheshimiwa Spika**, kwa mujibu wa Nyongeza ya Nane 5 (5) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni, 2020, Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Huduma na Maendeleo ya Jamii imepewa jukumu la kusimamia shughuli za Wizara zifuatazo: -

- (i) Wizara ya Afya;
- (ii) Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia;
- (iii) Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wanawake na Makundi Maalum; na
- (iv) Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo.

Aidha, Nyongeza ya Nane, 7 (1) (a-d) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni 2020, imeainisha majukumu ya Kamati za Kudumu za Bunge ikiwemo Kamati ya Huduma na Maendeleo ya Jamii kuwa ni pamoja na: -

- (i) Kushughulikia Bajeti ya Wizara inazosisimamia;
- (ii) Kushughulikia Miswada ya Sheria na Mikataba inayopendekezwa kuridhiwa na Bunge iliyo chini ya Wizara inazosisimamia;
- (iii) Kushughulikia Taarifa za Utendaji za kila mwaka za Wizara hizo pamoja Taasisi zilizo chini yake; na
- (iv) Kufuatilia utekelezaji wa majukumu ya Wizara hizo.

## SURA YA PILI

### 2.0 SHUGHULI ZILIZOTEKELEZWA NA UCHAMBUZI WA YALIYOBAINIKA

#### 2.1 Maelezo ya Jumla

- (i) **Mheshimiwa Spika**, katika kipindi cha mwaka 2022/2023 Kamati ilitekeleza shughuli zake kama ifuatavyo: -
- (ii) Kupokea na kujadili Taarifa za utekelezaji wa maoni na ushauri wa Kamati yaliyotokana na taarifa mbalimbali za Kamati zilizowasilishwa Bungeni;
- (iii) Kushughulikia bajeti za Wizara na taasisi inazosisimamia; na
- (iv) Kupokea, kujadili na kukagua miradi ya maendeleo iliyotekelezwa na Wizara na Taasisi inazosisimamia; na
- (v) Kupokea na kujadili Muswada wa Bima ya Afya kwa wote.

**Mheshimiwa Spika**, katika Kipindi cha Mwaka 2022/2023, Kamati ilipata wasaa wa kutekeleza majukumu yake mbalimbali ambayo imepewa kwa mujibu wa Kanuni ya 137 na Nyongeza ya Nane, Kanuni ya 7 (1) (a-d) ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Juni, 2020. Shughuli ambazo Kamati imezitekeleza ni pamoja na: -

- (i) Kufanya ziara za ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo iliyotengewa fedha kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022;
- (ii) Kupokea, kuchambua na kujadili Taarifa ya utekelezaji wa bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 na mwelekeo wa bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023;
- (iii) Kupokea, kuchambua na kujadili Taarifa za utendaji wa Wizara na Taasisi inazosisimamia;
- (iv) Kupokea, kuchambua na kujadili Taarifa za utendaji na utekelezaji wa bajeti za Wizara na Taasisi kwa kipindi cha Nusu Mwaka (Julai – Disemba 2022); na
- (v) Kushiriki Semina za mafunzo.

## 2.2 **Kupokea Taarifa za Utekelezaji wa Maazimio**

**Mheshimiwa Spika,** Kamati ilipokea na kujadili taarifa za Wizara inazosisimamia kuhusu Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge yaliyotokana na Taarifa ya Kamati ya Mwaka 2021/2022. Maazimio hayo yalitolewa kwa msingi wa matarajio ya watu kuhusu shughuli za umma na ustawi nchini. Kilichofanyika ni kuonesha matarajio na kuacha uhuru kwa utekelezaji ndani ya kipindi cha Februari, 2022 – Januari, 2023.

**Mheshimiwa Spika,** Ufuatiliaji umefanyika kwa lengo la kuona kama kuna jambo la jumla la kujifunza na kurekebisha au kuona hali inayoendelea kwenye kutatua changamoto. Kwa ufupi mambo matatu yamehusianishwa ambayo ni matarajio (maazimio), matokeo yaliyofikiwa yaani mafanikio na changamoto. (*Utaratibu huu unatokana na kawaida ya uzingatiaji wa dhamana ya Bunge katika usimamizi wa shughulli za umma*)

## 2.3 **Kushughulikia Bajeti**

**Mheshimiwa Spika,** kwa mujibu wa Kanuni ya 117 (2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni 2020, mara baada ya ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo, Kamati ilipata wasaa wa kupokea, kuchambua, kuhoji na kujadili taarifa za utekelezaji wa maoni ya Kamati na Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 pamoja na kuchambua, kuhoji, kujadili na hatimaye kutoa maoni, ushauri na mapendekezo kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara inazosisimamia kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023.

**Mheshimiwa Spika,** Taarifa ya kina ya Uchambuzi wa Bajeti za Wizara nne zinazosimamiwa na Kamati pamoja na maoni na ushauri wa Kamati viliwasilishwa katika Mkutano wa Saba wa Bajeti uliomalizika



Mwezi Juni, 2022. Aidha, Kamati itaendelea kuyasisitiza baadhi ya maoni hayo katika Taarifa hii.

#### 2.4 **Kushughulikia Miswada na Maazimio**

**Mheshimiwa Spika**, mara kwa mara Kamati imekuwa ikiishauri Serikali kuanzisha mfumo wa bima ya afya kwa watu wote ili kila mwananchi aweze kuwa na uhakika wa kupata matibabu pale atakapougua na hivyo kupunguza vifo hatimae kuwa na jamii yenye afya bora. Kamati inaipongeza Serikali kwani Muswada wa Sheria ya Bima ya Afya kwa Wote (*The Universal Health Insurance Bill*) ulisomwa kwa mara ya kwanza katika wa Mkutano wa Nane wa Bunge la 12, tarehe 23 Septemba, 2022.

**Mheshimiwa Spika**, mara baada ya hatua hiyo, uliupeleka katika Kamati kwa ajili ya hatua za uchambuzi wa kina ikiwa ni pamoja na kupokea maoni ya wadau. Baada ya hatua ya uchambuzi kukamilika, Serikali iliiondoa Muswada huu kabla ya kuwasilishwa Bungeni. Hata hivyo, Kamati imefarijika kuona Muswada huu umerejeshwa na unatarajiwa kukamilisha hatua zake Bungeni katika Mkutano wa Kumi wa Bunge, tarehe tarehe 9 Februari, 2023.

#### 2.5 **Kufuatilia Utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo**

**Mheshimiwa Spika**, Kwa kuzingatia matakwa ya Kanuni ya 117 (1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni 2020. Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Huduma na Maendeleo ya Jamii ilipata wasaa wa kupokea na kujadili taarifa mbalimbali za miradi ya maendeleo inayotekelezwa na Wizara na Taasisi inazozisimamia. Aidha, Kamati ilifanikiwa kufanya ziara katika Mikoa sita ambayo ni Arusha, Dodoma, Iringa, Mbeya, Dar es Salaam na Mwanza ambako Kamati ilikagua jumla ya Miradi 20.

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ilifanya ukaguzi wa mradi mmoja mkoani Dodoma, mradi mmoja mkoani Mwanza, miradi mitatu mkoani Mbeya, miradi mitatu Mkoani Iringa, miradi minne Mkoani Dar es Salaam na

miradi minane Mkoani Arusha na kupokea taarifa za maendeleo ya miradi hiyo. Mchanganuo wa miradi hiyo ni kama ifuatavyo: -

- (i) Mradi wa upanuzi wa majengo ya Tume ya Mionzi Tanzania (TAEC) Arusha (Machi, 2022);
- (ii) Mradi wa ujenzi wa madarasa, kumbi na mabweni katika Chuo cha Maendeleo ya Jamii – Tengeru, Arusha (Machi, 2022);
- (iii) Mradi wa ujenzi wa majengo ya madarasa na maabara katika Chuo cha Ufundi, Arusha (Machi, 2022);
- (iv) Mradi wa ujenzi wa jengo la Mikutano na mambo mchanganyiko (*Thearter Hall*) katika Chuo cha Sayansi cha Afrika cha Nelson Mandela Arusha (Machi, 2022);
- (v) Mradi wa ujenzi wa madarasa, maabara, ofisi na kumbi za mikutano katika Chuo Kikuu cha Ualimu cha Mkwawa Iringa (Machi, 2022);
- (vi) Mradi wa majengo kwa ajili ya mikutano, madarasa na ofisi katika Chuo cha Maendeleo ya Jamii Rungemba, (Machi, 2022);
- (vii) Mradi wa upanuzi wa Chuo Kikuu cha Ufundi Mbeya (Uyole – Mbeya);
- (viii) Mradi wa upanuzi wa Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mbeya;
- (ix) Mradi wa Upanuzi wa Maabara ya Taifa – Dar es Salaam (Septemba, 2022);
- (x) Mradi wa Upanuzi cha Hospitali ya Taifa ya Muhimbili – Dar es Salaam (Septemba, 2022);
- (xi) Mradi wa Jengo la Makao Makuu ya Tume ya Mionzi (Kikombo – Dodoma);
- (xii) Mradi wa ujenzi wa madarasa na ukumbi wa mikutano katika Chuo cha Ualimu cha Arusha (Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia - Julai, 2022);
- (xiii) Mradi wa ujenzi wa kumbi pacha na madarasa katika Chuo cha Maendeleo ya Jamii Monduli, Arusha (Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia na Makundi Maalum – Julai, 2022);

- (xiv) Mradi wa Majengo ya Ofisi za Mamlaka ya Chakula na Dawa Arusha (Wizara ya Afya – Septemba, 2022);
- (xv) Mradi wa Ununuzi na Usimikaji wa Mifumo ya Ukaguzi wa bidhaa za vyakula na dawa katika Mpaka wa Namanga (Wizara ya Afya - Septemba, 2022);
- (xvi) Mradi wa Jengo la Ofisi la Mamlaka ya Chakula na Dawa (Buzuruga – Mwanza);
- (xvii) Mradi wa Usimikaji wa Mfumo wa Usahihishaji wa Mitihani ya Taifa kwa Njia ya Mtandao kwa Baraza la Mitihani la Taifa (Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia - Dar es Salaam; Oktoba, 2022);
- (xviii) Mradi wa Ukumbi wa Mikutano Chuo cha Maendeleo ya Elimu Bagamoyo - ADEN (Bagamoyo Pwani – Oktoba, 2022);
- (xix) Mradi wa ujenzi wa mabweni na kumbi za mikutano katika Chuo cha Maendeleo ya Jamii Ruaha, Iringa (Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wanawake na Makundi Maalum – Novemba, 2022);  
na
- (xx) Mradi wa Ujenzi wa hosteli za wasichana katika Chuo cha Maendeleo ya Jamii Uyole, Mbeya (Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wanawake na Makundi Maalum – Novemba, 2022).

**Mheshimiwa Spika**, miradi iliyotajwa baadhi yake ilitolewa taarifa wakati wa vikao vya Bunge la Bajeti. Aidha, miradi iliyosalia ilitembelewa na kukaguliwa wakati vikao vingine vya Kamati vilivyofanyika baada ya Bunge la Bajeti.

## 2.6 **Utekelezaji wa Bajeti za Wizara Zinazosimamiwa na Kamati kwa Kipindi cha Nusu Mwaka (Julai – Disemba, 2022)**

**Mheshimiwa Spika**, kuhusu utekelezaji wa bajeti kwa kipindi cha nusu mwaka (Julai-Disemba 2022), napenda kulijulisha Bunge lako Tukufu kuwa hali ya utolewaji wa fedha kwa Wizara zote zinazosimamiwa na Kamati hii ni ya kuridhisha. Mchanganuo ufuatao unaonesha hali ya

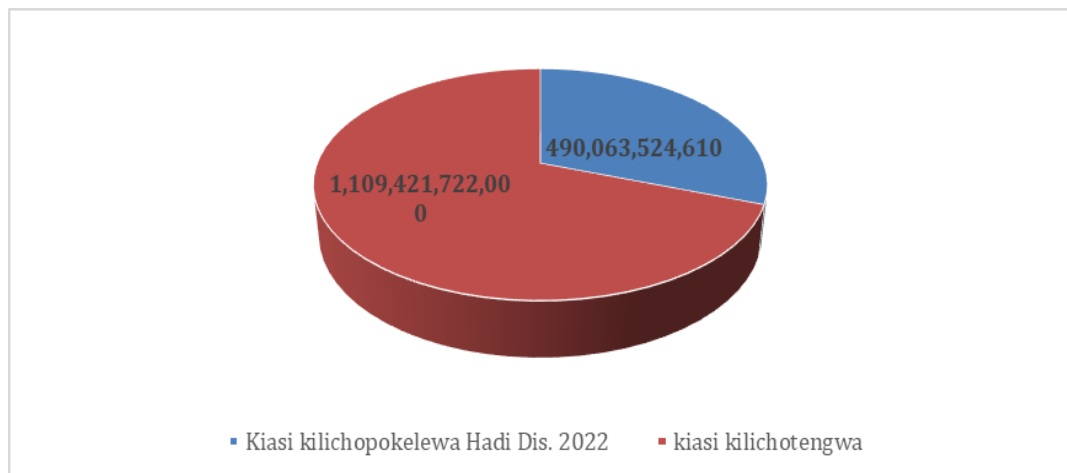
upatikanaji wa fedha kwa Wizara zote nne (4) zinazosimamiwa na Kamati.

### 2.6.1 **Wizara ya Afya**

**Mheshimiwa Spika**, kwa upande wa utekelezaji wa bajeti ya Wizara ya Afya, Wizara ilitengewa kiasi cha **Shilingi 1,109,421,722,000.00** kwa ajili ya matumizi ya kawaida na matumizi ya maendeleo. Hadi kufikia Disemba 2022, jumla ya kiasi cha **Shilingi 490,063,524,610.79** kilikuwa kimepokelewa, sawa na **asilimia 44** ya fedha zilizoidhinishwa kama inavyoonekana katika Kielelezo namba 1.

#### ***Kielelezo Na. 1.***

**Ulinganisho wa Fedha zilizotengwa na Fedha zilizopokelewa kwa kipindi cha Nusu Mwaka (Julai-Disemba 2022) Wizara ya Afya**



*Chanzo; Taarifa ya Wizara ya Afya kuhusu Utekelezaji wa Bajeti ya kwa kipindi cha Mwaka (Julai-Disemba, 2022)*

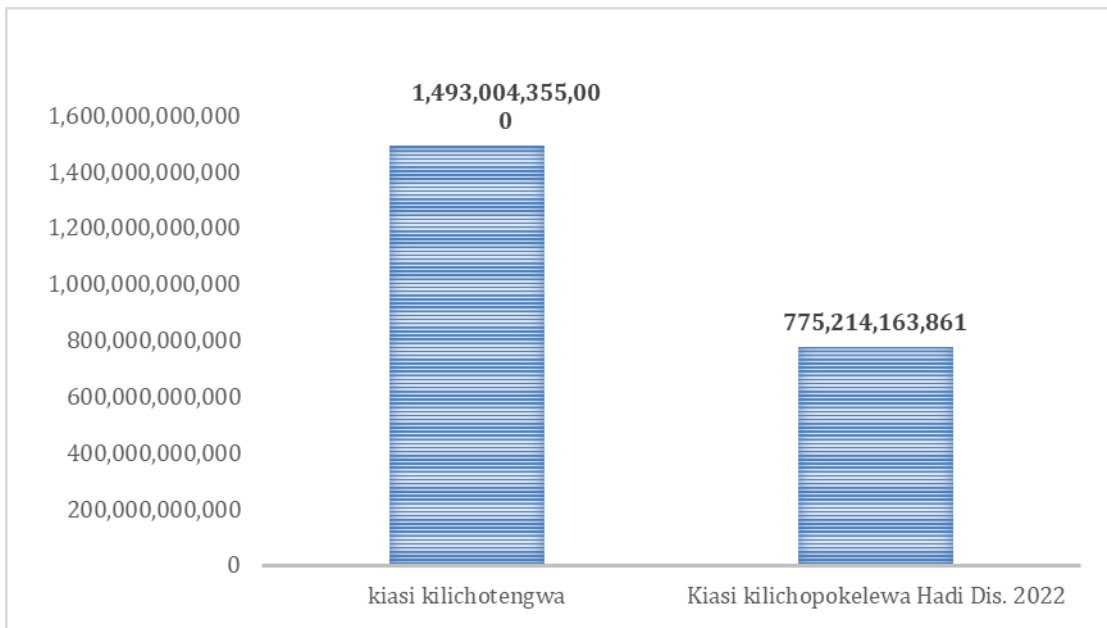
### 2.6.2 **Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia**

**Mheshimiwa Spika**, kwa upande wa utekelezaji wa bajeti ya Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia ilitengewa kiasi cha **Shilingi 1,493,004,355,000** kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida na Matumizi ya Maendeleo. Hadi kufikia Disemba 2022, kiasi cha **Shilingi**

**775,214,163,861** kilikuwa kimetolewa, sawa na **asilimia 51.9** ya fedha zilizoidhinishwa; kama inavyoonekana katika kielelezo namba 2.

***Kielelezo Na. 2***

**Ulinganisho wa Fedha zilizotengwa na Fedha zilizopokelewa kwa kipindi cha Nusu Mwaka (Julai-Disemba 2022) Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia**



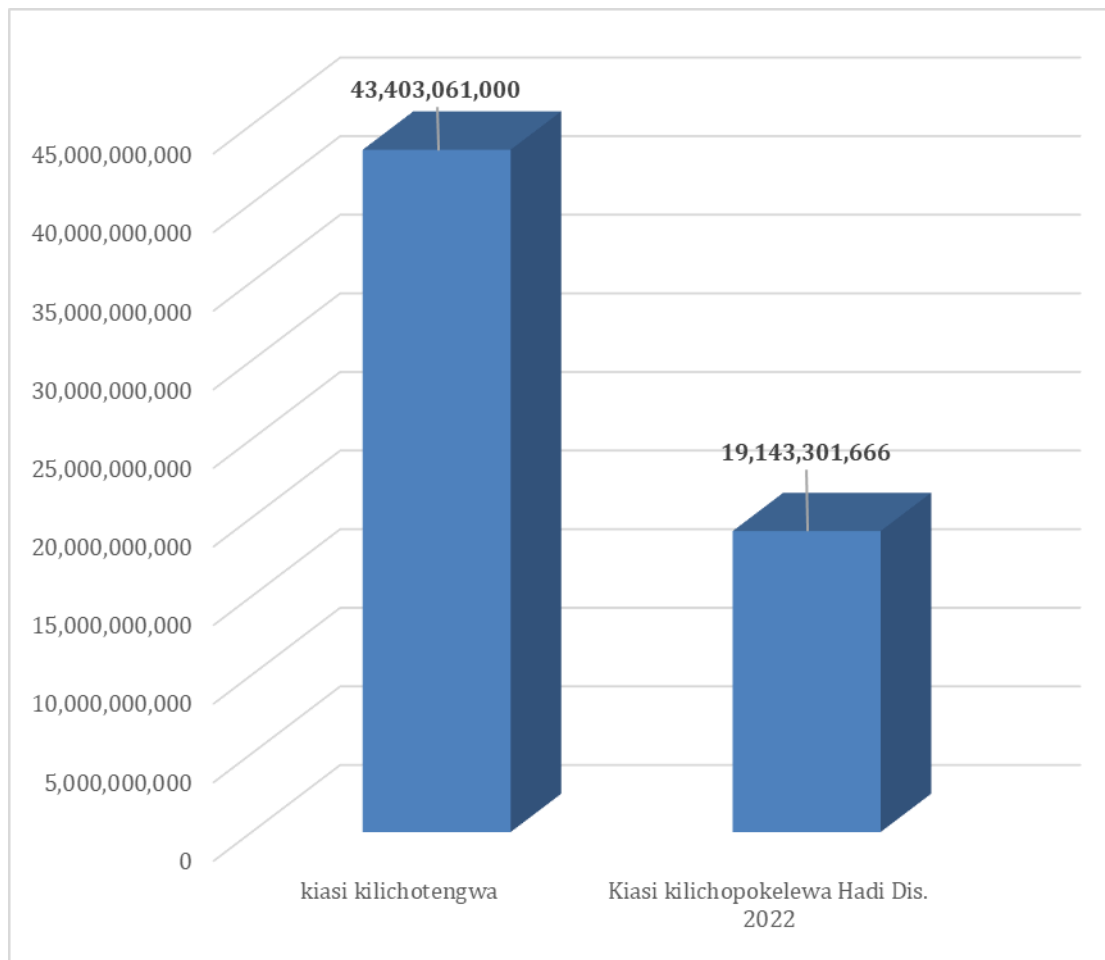
*Chanzo; Taarifa ya Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia kuhusu Utekelezaji wa Bajeti ya kwa kipindi cha Nusu Mwaka (Julai-Disemba, 2022)*

**2.6.3 Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsi, Wanawake, Watoto na Makundi Maalum**

**Mheshimiwa Spika**, kwa upande wa utekelezaji wa bajeti ya Wizara, Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wanawake na Makundi Maalum ilitengewa kiasi cha **Shilingi 43,403,061,000** kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida na Matumizi ya Maendeleo. Hadi kufikia Disemba 2022, kiasi cha **Shilingi 19,143,301,666** kilikuwa kimetolewa, sawa na **asilimia 44** ya fedha zilizoidhinishwa; kama inavyoonekana katika kielelezo namba 3.

### ***Kielelezo Na. 3***

#### **Ulinganisho wa Fedha zilizotengwa na Fedha zilizopokelewa kwa kipindi cha Nusu Mwaka (Julai-Disemba 2022) Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsi, Wanawake, Watoto na Makundi Maalum**



*Chanzo; Taarifa ya Wizara Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wanawakena Makundi Maalum kuhusu Utekelezaji wa Bajeti ya kwa kipindi cha Nusu Mwaka (Julai-Disemba, 2022)*

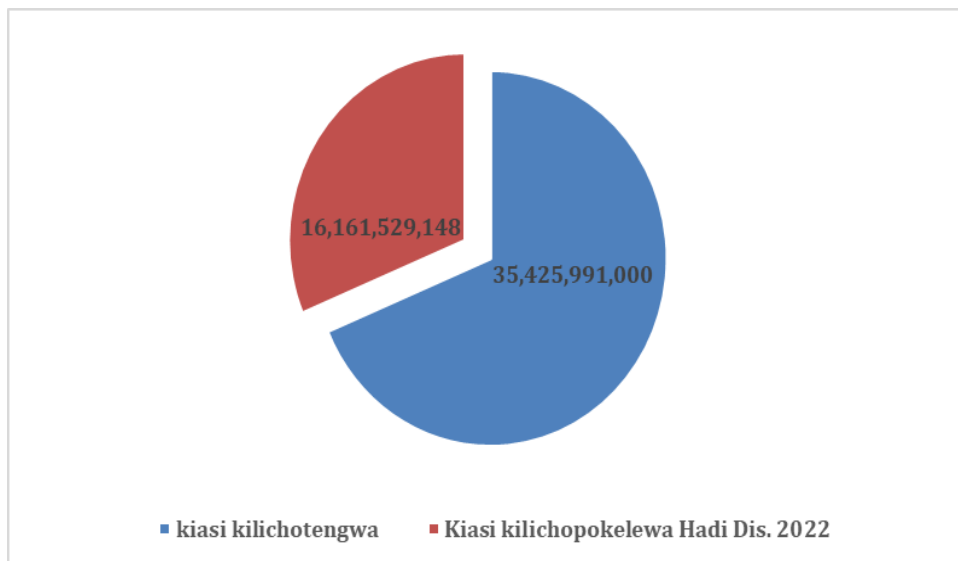
#### **2.6.4 Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo**

**Mheshimiwa Spika**, kwa upande wa utekelezaji wa bajeti ya Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo ilitengewa kiasi cha **Shilingi 35,425,991,000** kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida na Matumizi ya Maendeleo. Hadi kufikia

Disemba, 2022, kiasi cha **Shilingi 16,161,529,148** kilikuwa kimetolewa, sawa na **asilimia 46** ya fedha zote zilizoidhinishwa.

#### ***Kielelezo Na. 4.***

### **Ulinganisho wa Fedha zilizotengwa na Fedha zilizotolewa kwa kipindi cha Nusu Mwaka (Julai – Disemba, 2022) Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo**



*Chanzo; Taarifa ya Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo kuhusu Utekelezaji wa Bajeti ya kwa kipindi cha Nusu Mwaka (Julai-Disemba, 2022)*

**Mheshimiwa Spika**, kwa ujumla hali ya utolewaji fedha kwa Wizara hizi ni ya kuridhisha kwani Kamati imebaini fedha zilizotolewa kwa Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia ni asilimia 51.9, Wizara ya Afya asilimia 44, Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wanawake na Makundi Maalum asilimia 44, na Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo asilimia 46.

#### **2.7 Taarifa za Utendaji za Wizara na Taasisi inazosisimamia**

**Mheshimiwa Spika**, Katika vikao vya Kamati vilivyofanyika mwezi Agosti 2022 na Oktoba 2022, Kamati ilipokea, ilitambua na kujadili Taarifa za Utendaji wa Wizara inazosisimamia pamoja na Taasisi zake. Taarifa zilizowasilishwa na kuchambuliwa Kamati ni kama ifuatavyo:

### 2.7.1 **Wizara ya Afya**

Kamati ilipokea, kijadili na kuchambua taarifa zifuatazo: -

- (i) Taarifa ya Wizara ya Afya kuhusu Utendaji wa Bohari Kuu ya Dawa (*MSD*);
- (ii) Taarifa ya Wizara ya Afya kuhusu utendaji wa Taasisi ya Utafiti Dawa za Binadamu (*National Institute for Medical Research – NIMR*); na
- (iii) Taarifa ya Wizara ya Afya kuhusu Taasisi ya Dawa na Vifaa vya Kiuchunguzi Tanzania (*Tanzania Medicines and Medical Devices Authority – (TMDA)*).

### 2.7.2 **Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia**

**Mheshimiwa Spika**, taarifa za Wizara na Taasisi zake zilizopokelewa na kuchambuliwa ni pamoja na: -

- (i) Taarifa ya Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia kuhusu Utekelezaji wa fedha za Mpango wa Maendeleo kwa Ustawi wa Taifa na Mapambano dhidi ya UVIKO 19;
- (ii) Taarifa ya Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia kuhusu Utekelezaji wa Majukumu ya Chuo cha Kumbukumbu ya Mwalimu Nyerere - Kigamboni kwa mwaka wa fedha 2021/22;
- (iii) Taarifa ya Utekelezaji wa Mradi wa Jengo la Maabara la Tume ya Nguvu za Atomic Tanzania (*TAEC*) – *Dodoma*; na
- (iv) Taarifa ya Utekelezaji wa Majukumu ya Baraza la Mitihani la Taifa kwa mwaka 2021/2022.

### 2.7.3 **Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wanawake na Makundi Maalum**

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ilipokea na kuchambua taarifa ya Wizara kwa taasisi zifuatazo: -



- (i) Taarifa ya Wizara ya Maendeleo ya jamii, Jinsia, Wanawake na Makundi Maalum kuhusu Utekelezaji wa Majukumu ya Wizara hiyo; na
- (ii) Taarifa ya kuhusu Utekelezaji wa Majukumu ya Chuo cha Maendeleo ya Jamii Uyole.

#### 2.7.4 **Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo**

**Mheshimiwa Spika,** Kamati ilipokea na kuchambua taarifa ya Wizara kwa taasisi zifuatazo: -

- (i) Baraza la Sanaa Tanzania (BASATA);
- (ii) Taasisi ya Hakimiliki Tanzania (COSOTA);
- (iii) Baraza la Michezo la Taifa (BMT); na
- (iv) Chuo cha Michezo cha Malya.

#### 2.8 **Hatua zilizofikiwa katika Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge yaliyotokana na Taarifa ya Kamati ya Huduma na Maendeleo ya Jamii kwa kipindi cha Januari 2021 hadi Februari 2022**

**Mheshimiwa Spika,** Taarifa ya Kamati ya Huduma na Maendeleo ya Jamii kwa kipindi cha Februari 2021 hadi Januari 2022 ilitoa mapendekezo mbalimbali ambayo yaliazimiwa na Bunge lako Tukufu.

**Mheshimiwa Spika,** kwa upande wa Wizara ya Afya jumla ya Maazimio manne (4) yalitolewa. Katika vikao vya Kamati vilivyofanyika mwezi Januari 2023, Kamati ilipokea, ilichambua na kujadili taarifa ya utekelezaji wa maazimio hayo na kubaini kuwa kati ya maazimio 4 yaliyotolewa maazimio (3) utekelezaji wake unaridhisha ambayo ni kuhusu Muswada wa Sheria ya Bima ya Afya kwa Wote, mkakati wa kuwalinda na kuwahakikishia Watoto njiti wanapata Bima ya afya, TMDA kufanya ukaguzi wa bidhaa za viwandani na mipaka pamoja na kusimamia Sheria taratibu, kanuni na miongozo ya udhibiti, usambazaji

na uuzaji wa dawa nchini utekelezaji wake nao unaridhisha na ni endelevu.

**Mheshimiwa Spika**, kuhusu Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia Kamati ilipokea, ilichambua na kujadili taarifa ya utekelezaji wa maazimio na kubaini kuwa kati ya maazimio saba (7) yaliyotolewa, maazimio mawili (2) utekelezaji wake unaridhisha ambayo ni kukamilisha kwa wakati ujenzi wa Vyuo vya Elimu ya Ufundi Stadi (VETA) na mchakato wa kupitia maoni ya wadau kuhusu mitaala mipya ya elimu ili iweze kupatikana kwa wakati na kuanza kutumika na hivyo kusaidia kuboresha elimu nchini. Maazimio matano (5) utekelezaji wake unaridhisha na ni endelevu. Kamati imejulishwa kuwa Serikali imetoa kibali cha kuajiri Walimu 514 watakopelekwa katika vyuo vya VETA ambavyo ni vipya vinavyojengwa pamoja na vya zamani. Taratibu za kuajiri walimu hao zimeshaanza ambapo hadi mwezi Januari 2023 walimu 151 wameshapatikana na kuripoti katika vituo vya kazi.

**Mheshimiwa Spika**, kuhusu Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wanawake na Makundi Maalum, Kamati ilipokea, ilichambua na kujadili taarifa ya utekelezaji wa maazimio na kubaini kuwa kati ya maazimio matatu (3) yaliyotolewa maazimio mawili (2) utekelezaji wake bado hauridhishi. Changamoto ya bajeti finyu na utolewaji wa fedha usioridhisha umekuwa ukiathiri utekelezaji bora wa majukumu ikiwemo utoaji wa huduma kwa wananchi.

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ilipokea, ilichambua na kujadili taarifa ya utekelezaji wa maazimio ya Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo na kubaini kuwa maazimio yote (3) yaliyotolewa, utekelezaji wake unaridhisha na unaendelea.

## 2.9 **Yaliyobainika Wakati wa Ufuatiliaji wa Sekta Zinazosimamiwa na Kamati**

### 2.9.1 **Wizara ya Afya**

**Mheshimiwa Spika,** kupitia Wizara hii, Kamati ilipokea, ilichambua na kujadili taarifa mbili zifuatazo: -

#### a) **Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba (TMDA)**

**Mheshimiwa Spika,** Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba (TMDA) ina jukumu la kulinda afya ya jamii kwa kuhakiki ubora, usalama na ufanisi wa dawa, vifaa tiba na vitendanishi. Kuundwa kwa TMDA ni sehemu ya utekelezaji wa mpango wa Serikali wa kuondoa muingiliano wa majukumu miongoni mwa taasisi za Serikali. Aidha, TMDA imeundwa ili kuongeza tija na ufanisi katika udhibiti wa bidhaa tiba.

**Mheshimiwa Spika,** uchambuzi wa Kamati umebaini masuala mbalimbali kama ifuatavyo: -

- (i) TMDA imerahisisha utoaji huduma kwa wateja, ambapo kwa sasa wateja wanaweza kutuma maombi yao kwa mtandao kwa kupitia mifumo maalum ya TEHAMA ijulikanayo kama *Regulatory Information Management System* (RIMS) na *Laboratory Information Management System* (LIMS) kupata vibali mbalimbali hususan vya uingizaji bidhaa nchini na usajili wa majengo bila kufika ofisi za TMDA. Kutokana na kuwa na mifumo ya TEHAMA na ya uendeshaji na udhibiti imeifanya TMDA kuwa taasisi ya mfano barani Afrika katika udhibiti wa bidhaa za dawa, vifaa tiba na vitendanishi hivyo kuvutia Mamlaka za udhibiti kutoka nchi mbalimbali kuja kujifunza. Baadhi ya nchi hizo ni Nigeria, Zimbabwe, Rwanda, Sudan Kusini, Kenya, Uganda, Ethiopia, Msumbiji, Mauritius, Ghana, Cameroon, Burundi, Botswana, Lesotho na Bangladesh;

- (ii) Mamlaka imeweka mifumo mbalimbali ya udhibiti kabla na baada ya bidhaa kuingia katika soko. Mifumo hiyo ni pamoja na mifumo ya kutathmini na kusajili bidhaa baada ya kukidhi vigezo vya ubora, ufanisi na usalama; mifumo ya kufanya ukaguzi wa viwanda na maeneo yanayojihusisha na biashara za bidhaa zinazodhibitiwa na kudhibiti uingizaji nchini na usafirishaji wa bidhaa nje ya nchi pamoja na mifumo ya kufanya uchunguzi wa kimaabara na kufuatilia madhara yatokanayo na matumizi ya bidhaa zinazodhibitiwa. Mifumo hii imewezesha Mamlaka kuwahakikishia Watanzania Kuhakikisha ubora, usalama na ufanisi wa dawa, vifaa tiba na vitendanishi;
- (iii) Kusimikwa kwa vifaa vya kisasa katika Maabara ya TMDA ambavyo hufanyiwa ugezi (*calibration*) kwa muda unaotakiwa kumewezesha maabara hiyo kufanya kazi kwa ufanisi wa hali ya juu na kuwezesha uchunguzi wa sampuli kufanyika kwa usahihi. Maabara hiyo ya uchunguzi sasa imekidhi vigezo vya kimataifa na kutambuliwa rasmi na Shirika la Afya Duniani (*WHO Prequalification*). Hii inafanya majibu ya uchunguzi yanayotolewa na Maabara ya TMDA kuaminika na hivyo kutambulika kitaifa na kimataifa. Aidha, kutambuliwa huko kumeiwezesha maabara kupewa zabuni za uchunguzi wa dawa kutoka nchi mbalimbali, mfano Rwanda, Liberia, Kenya na Lesotho;
- (iv) Mamlaka imeweza kukusanya **Shilingi bilion 40.07** sawa na **asilimia 106** ya lengo la kukusanya **Shilingi 37.79** kwa mwaka 2021/2022 na hivyo kuiwezesha mamlaka kuchangia **Shilingi bilioni 5.008** kama **asilimia 15** ya mapato ghafi kwenda Mfuko Mkuu wa Serikali, ambapo **Shilingi milioni**

**500** zilikuwa ziada ya Mtaji uliozidi kwa mwaka wa fedha 2021/2022.

- (v) TMDA imeajiri watumishi 28 wa ajira ya mkataba, na kufanya kuwa na jumla ya watumishi 46 wa Mkataba. Hadi mwezi Septemba, 2022 Mamlaka inajumla ya watumishi 293;
- (vi) Mamlaka imepata cheti cha umahiri cha kiwango cha ISO 9001: 2015 katika mifumo ya utendaji ya udhibiti wa bidhaa na kuendelea kushikilia cheti hicho mwaka hadi mwaka.

**Mheshimiwa Spika**, pamoja na mafanikio hayo yaliyofikiwa na TMDA, kumekuwepo na changamoto ambazo kwa namna moja ama nyingine zinaathiri utendaji bora wa TMDA. Changamoto hizo ni: -

- (i) Upungufu wa watumishi hususan wakaguzi katika vituo vya forodha ambapo Mamlaka imeajiri wakaguzi wa mkataba katika maeneo haya ili kukabiliana na changamoto;
- (ii) Kuchelewa kupata vibali vya kuajiri vya ajira mpya;
- (iii) Udhibiti wa mipaka na uingizaji nchini wa bidhaa duni, bandia na ambazo hazijasajiliwa;
- (iv) Uchepushaji wa dawa za Serikali kwenye maduka binafsi ya dawa; na
- (v) Kuongezeka kwa maduka mengi ambayo hayajasajiliwa na Baraza la Famasi na hivyo kuleta changamoto kubwa kwenye ukaguzi wa dawa zilizohifadhiwa na kuuzwa.

b) **Bohari ya Dawa (MSD)**

**Mheshikmiwa Spika**, Sheria ya Bohari ya Dawa inaipa mamlaka Bohari kutekeleza jukumu la uzalishaji wa bidhaa za afya na hivyo kufanya jumla ya majukumu makuu ya MSD kuwa manne ambayo ni Uzalishaji, Ununuzi, Utunzaji na Usambazaji. Bohari ya Dawa (MSD)

inahudumia vituo vya kutolea huduma za afya vya Serikali 7,158 kupitia kanda zake 10 za Dar es Salaam, Kilimanjaro, Mwanza, Mtwara, Tanga, Tabora, Dodoma, Iringa, Mbeya na Kagera zinazohudumia nchi nzima, kuanzi ngazi ya Zahanati, vituo vya afya na hospitali.

**Mheshimiwa Spika,** Kamati ilipokea taarifa ya utendaji ya Bohari ya Dawa iliyoishia mwezi Juni, 2022. Kutokana na taarifa hiyo, Kamati imebaini masuala mbalimbali kama ifuatavyo: -

- (i) Hali ya Upatikanaji wa bidhaa za afya muhimu 290 kwa mwaka wa fedha 2021/2022 ulikuwa ni wa wastani kwa asilimia 49. Hii ikiwa ni athari ya janga la UVIKO 19 na uwezo mdogo wa wazalishaji wa ndani;
- (ii) Kwa Kipindi cha kuanzia Januari 2022 hadi Agosti 2022, MSD kwa kushirikiana na Wizara ya Afya na Wizara ya Mambo ya Nje na Ushirikiano wa Afrika Mashariki imetekeleza afua kadhaa ikiwa ni pamoja na: -Kuwasilisha ajenda ya Mpango wa Ununuzi wa pamoja wa bidhaa za afya kwa Nchi wanachama wa SADC kwenye Mkutano wa Baraza la Mawaziri wa SADC uliofanyika Lilongwe, Malawi Machi 2022. Katika mkutano huo MSD na Sekretarieti ya SADC zilielekezwa kuandaa Mpango kazi wa kuharakisha utekelezaji wa ununuzi wa pamoja wa bidhaa za afya kwa ajili ya Nchi wanachama wa SADC. Mpango kazi huo uliwasilishwa kwenye Mkutano wa Baraza la Mawaziri wa SADC uliofanyika Agosti 2022, Kinshasa, Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo. Tayari MSD imefanya mazungumzo na Nchi tatu za SADC ambazo ni; Eswatini, Zimbabwe na Lesotho,
- (iii) Kuandaa mikataba ya muda mrefu 146 yenye jumla ya bidhaa za afya 1,618 itakayohakikisha upatikanaji endelevu wa bidhaa za afya. Katika mikataba hii ipo inayohusisha bidhaa muhimu 214 kati ya 290 zinazopimwa na Wizara ya Afya;
- (iv) Ufungaji wa mashine mpya za vifaa vya maabara na vitendanishi vyake katika vituo vyote vya kutolea huduma za

afya nchini na kushusha gharama kwa zaidi ya asilimia 50. Mashine 1,187 zimefungwa na kuanza kutumika katika vituo vya afya nchini. Mashine 1,119 zinatarajiwa kufungwa kuanzia robo ya kwanza ya mwaka wa fedha 2022/2023 ili kukamilisha awamu ya kwanza;

- (v) Kuongeza wigo wa upatikanaji wa huduma ya kusafisha damu kwa wagonjwa wa figo kwa gharama nafuu. Kwa sasa mashine za kusafisha Damu zimefungwa katika hospitali za Amana RRH, Sekouture RRH na UDOM. Aidha mashine hizo zinatarajiwa kusimikwa katika hospitali za Temeke, Mwananyamala, Tumbi, Mawenzi, Chato ZRR na Mbeya RRH baada ya miundombinu kukamilika.

**Mheshimiwa Spika**, pamoja na mafanikio hayo, MSD inakabiliwa na changamoto zifuatazo: -

- (i) Hadi kufika mwezi Julai 2022, MSD ilikuwa inadai jumla ya **Shilingi bilioni 277.24** kutoka deni la **Shilingi bilioni 269.35** mwaka 2021. Deni hili linatokana na gharama za ugomboaji, utunzaji na usambazaji wa bidhaa za Afya za Miradi Msonge (*Vertical Program*) zinazohusiana na Malaria, Ukimwi na Kifua kikuu;
- (ii) Kushindwa kuhudumia wateja kulingana na maombi ya mahitaji waliyowasilisha, ikiwa ni pamoja na kupeleka bidhaa pungufu au kuzifikisha kwa kuchelewa katika vituo vya kutolea huduma vya afya;
- (iii) Ukosefu wa mtaji utakaoiwezesha MSD kuwa na fedha endelevu za kununua bidhaa za afya kulingana na mahitaji;
- (iv) Maoteo yasiyokuwa na uhalisia ya bidhaa za afya kutoka vituo vya kutolea huduma za afya ambayo husababisha malalamiko ya wateja, kuisha muda wa matumizi kwa bidhaa za afya zikiwa ghalani na kuzuia mzunguko wa fedha ya mtaji;

- (v) Athari za mnyororo wa ugavi unaotokana na Janga la UVIKO – 19 ambazo zimesababisha wazalishaji wengi kuchelewa kuleta bidhaa za afya kwa wakati;
- (vi) Kupanda kwa bei ya mafuta kunatokana na migogoro ya kivita hivyo kuongeza gharama za usambazaji na kuathiri bajeti ya taasisi;
- (vii) Kupokea misaada ya bidhaa za afya za mradi msonge ambazo MSD tayari inazalisha; na
- (viii) Ukosefu wa fedha kwa ajili ya kukamilisha ujenzi wa viwanda.

c) **Taasisi ya Taifa ya Utafiti wa Magonjwa ya Binadamu NIMR**

**Mheshimiwa Spika,** kuhusu utekelezaji wa miradi ya tafiti, uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa, NIMR imetekeleza miradi ya utafiti mkubwa, wa kati na midogo ipatayo 126 kwa kipindi cha mwaka 2021/2022. Miradi hii imetekelezwa na vituo vyote vya NIMR kwa kuzingatia vipaumbele vya magonjwa yanayoisumbua jamii yetu hapa nchini na kwingineko duniani. Kati ya miradi 126, zaidi ya asilimia 60 ya miradi yote ilitafiti juu ya maradhi ya kuambukiza yakiongozwa na; Malaria (miradi 19), Ukimwi (19), Kifua kikuu (17), na magonjwa ya kitropikia yaliyokuwa hayapewi kipaumbele (15). Asilimia saba (7%) tu ya miradi yote ilitafiti juu ya maradhi yasiyoambukiza.

**Mheshimiwa Spika,** kuhusu utekelezaji wa tafiti za afya na maadili ya ufanyaji tafiti za afya nchini. Taasisi ya Taifa ya Utafiti wa Magonjwa ya Binadamu (NIMR), imeendelea na utekelezaji wa majukumu yake ya utafiti na maendeleo katika sekta ya afya kwa mujibu wa sheria, hii ikiwa ni pamoja na udhibiti na uratibu wa utekelezaji wa tafiti za afya nchini, kuhamasisha matumizi ya matokeo ya tafiti, kufanya na kukuza utafiti wa tiba asilia na tiba



mbadala Ili kuweza kufikia Dira na kutimiza Dhima na Malengo ya Taaasisi na Taifa kwa ujumla.

**Mheshimiwa Spika,** Kwa upande wa miradi ya ujenzi NIMR imekamilisha ujenzi wa jengo jipya la uzalishaji wa dawa zinazotokana na mimea asilia ambalo limegharibu takribani **Shilingi milioni 736.2** kupitia bajeti ya mapato ya ndani, msaada wa fedha toka COSTECH na bakaa za fedha za maendeleo za miaka ya nyuma. Ujenzi wa jengo jipya la dawa zitokanazo na mimea ni utekelezaji wa Ilani ya Uchaguzi ya Chama tawala (CCM) 2020 – 2025, Ibaraya 84(d) kuhusu kuanzisha kituo kikubwa cha utafiti wa mimea dawa na kuanzisha kiwanda cha kimkakati cha kuzalisha dawa zitokanazo na mimea ya asili.

Aidha, kwa upande wa usimikaji wa mitambo, jumla ya mashine/mitambo mitano (5) tayari imeshanunuliwa kupitia Bohari Kuu ya Dawa (MSD) kwa gharama ya **Shilingi 535,565,000/** na mchakato wa usimikwaji unaendelea.

**Mheshimiwa Spika,** pamoja na mafanikio hayo NIMR inakabiliwa na changamoto kadhaa ikiwemo za kibajeti kama ifuatavyo: -

- (i) Wadau wa utafiti kuchelewa kutoa fedha au kutoa fedha pungufu tofauti na makubaliano ya awali;
- (ii) Kuchakaa kwa miundombinu mbalimbali ya utafiti na ofisi kama vile mashine za maabara, magari na majengo;
- (iii) Kuendelea kulipa kodi ya pango kwa vituo visivyo na majengo yake ya Ofisi ikiwemo kituo cha NIMR Muhimbili;
- (iv) Upungufu wa rasilimali watu kwa baadhi ya kada zikiwemo kada za udaktari, ufamasia, wataalam wa mimea na mitidawa, wataalam wa bioteknolojia za afya, wataalam wa mitambo ya uzalishaji, wataalam wa maabara za afya, mipango, tehama na Sheria; na

- (v) Kuchelewa kwa usimikaji wa Mitambo katika kiwanda cha Uzalishaji wa Tiba Asili.

**Mheshimiwa Spika**, NIMR inakabiliwa na changamoto kadhaa katika utendaji wake kama ifuatavyo: -

- (i) Wadau wa utafiti kuchelewa kuleta fedha au kuleta fedha pungufu tofauti na makubaliano ya awali na wakati mwingine fedha hiyo inatekeleza vipaumbele tofauti na vya wakati huo;
- (ii) Kuchakaa kwa miundombinu mbalimbali ya utafiti na ofisi kama vile mashine za maabara, magari na majengo - hasa kwa kituo cha utafiti Amani Hill, kwa upande wa majengo;
- (iii) Kuendelea kulipa kodi ya pango kwa vituo visivyo na majengo yake ya Ofisi ikiwemo kituo cha NIMR Muhimbili;
- (iv) Upungufu wa rasilimali watu kwa baadhi ya kada zikiwemo kada za udaktari, ufamasia, wataalam wa mimea na mitidawa, wataalam wa bioteknolojia za afya, wataalam wa mitambo ya uzalishaji, wataalam wa maabara za afya, mipango, tehama na Sheria. Hata hivyo tunaishukuru Serikali kwa kutupa kibali cha kuajiri watumishi wapya 11 wakiwemo - Wanasayansi 10 na Tehama 1; na
- (v) Kuchelewa kwa Usimikaji wa Mitambo katika kiwanda cha Uzalishaji wa Tiba Asili. kutokana na Wataalam wa Kichina Kushindwa kusafiri kuja nchini kusimika Mitambo husika kutokana na kuwepo kwa sheria kali za udhibiti wa mlipuko wa UVIKO-19, nchini China, hivyo kuwanyima fursa ya kusafiri kuja Tanzania.

## 2.9.2 **Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia**

**Mheshimiwa Spika**, kupitia Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia, Kamati ilipokea, ilichambua na kujadili taarifa tatu zifuatazo: -

a) **Tume ya Nguvu za Atomu Tanzania (*Tanzania Atomic Energy Commission - TAEC*)**

**Mheshimiwa Spika,** lengo kuu la kuanzishwa kwa Tume ya Nguvu za Atomu Tanzania (TAEC) ni kusimamia, kudhibiti na kuhamasisha matumizi salama ya teknolojia ya nyuklia nchini. TAEC imepewa majukumu mbalimbali ambayo kwa ufupi yapo kwenye mafungu makuu mawili ambayo ni: -

- (i) Kudhibiti na kusimamia matumizi ya teknolojia ya nyuklia pamoja na vyanzo vyote vya mionzi ili kulinda afya za wafanyakazi, wagonjwa na wananchi kwa ujumla dhidi ya madhara yanayoweza kusababishwa na vyanzo hivyo; na
- (ii) Kuendeleza (*promote*) na kuhamasisha matumizi salama ya teknolojia ya nyuklia hapa nchini.

**Mheshimiwa Spika,** Serikali kupitia TAEC imeendelea na jitihada za kusogeza huduma karibu na wananchi ili kurahisisha upatikanaji wa huduma zake sawa na Sera ya Taifa ya Teknolojia ya Nyuklia (2003); Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa (2021/22 – 2025/26) na Mpango Mkakati wa TAEC (2018/2019 - 2022/2023) pamoja na Ilani ya Uchaguzi ya Chama cha Mapinduzi ya Mwaka 2020/2025 Ibara ya 101(h) vinavyoelekeza.

**Mheshimiwa Spika,** Katika kuhakikisha huduma zinasogezwa karibu na wananchi, TAEC imefungua Ofisi ya Kanda ya Kati Jijini Dodoma tarehe 25 Februari, 2021 kwa ajili ya kuhudumia mikoa ya Dodoma, Singida, Iringa na Tabora. Aidha, ili Tume iweze kutoa huduma bora kwa wananchi, Serikali imetenga kiasi cha **Shilingi bilioni 3.8** kwa ajili ya kukamilisha ujenzi wa jengo hilo litakalokuwa na ofisi 27, chumba cha mikutano chenye uwezo wa kuchukua watu 115, kantini itakayochukua watu 44 na maabara tano ambazo zitatumika kwa madhumuni yafuatayo: -

- (i). Maabara ya kupima sampuli za vyakula na mazingira;

- (ii). Maabara ya kupima na kutathmini ya viwango vya mionzi kwa wafanyakazi;
- (iii). Maabara ya matengenezo ya vifaa vya nyuklia;
- (iv). Maabara ya maandalizi ya sampuli; na
- (v). Kituo cha usalama wa kinyuklia.

**Mheshimiwa Spika**, kukamilika kwa ujenzi wa jengo hili, kutafanikisha azma ya kuhamishia Makao Makuu ya TAEC Jijini Dodoma, ambapo pamoja na manufaa ya kusogezea huduma karibu na jamii na kupunguza gharama za utawala ikiwemo gharama za vikao ambavyo kila wakati inalazimu manejimenti na wajumbe wa bodi kusafiri kwa ajili ya kushughulikia mambo mbalimbali. Vilevile, manufaa mengine ya kukamilika kwa jengo la Makao Makuu Dodoma ni:-

- (i). Kuimarika kwa usalama wa kinga ya mionzi kwa watu na mazingira hivyo kuchangia ipasavyo maendeleo ya kijamii na kiuchumi;
- (ii). Kuchangia nchi kufaidika kutokana na teknolojia za nyuklia katika nyanja za afya, kilimo, mifugo, ujenzi wa barabara, maji na viwanda;
- (iii). Kusogeza huduma ya upimaji wa sampuli za vyakula na mazingira na kuongeza ufanisi zaidi;
- (iv). Huduma ya upimaji wa viwango vya mionzi kwa wafanyakazi wa hospitali na viwanda zitaimarika;
- (v). Uhifadhi wa sampuli utaimarika zaidi; na
- (vi). Utengenezaji wa vifaa vya mionzi utafanyika kwa ufanisi.

b) **Chuo cha Kumbukumbu ya Mwalimu Nyerere**

**Mheshimiwa Spika**, Chuo cha Kumbukumbu ya Mwalimu Nyerere kilianzishwa kwa sheria ya Bunge namba 6 ya mwaka 2005. Chuo kina kampasi mbili-Kivukoni (Dar es Salaam) na Kampasi ya Karume-Zanzibar na kina Tawi Pemba katika Wilaya ya Chakechake. Aidha, Chuo kinakusudia kufungua matawi mengine kanda ya magharibi katika Wilaya ya Tanganyika, Mkoa wa Katavi

na Kanda ya kati katika jiji la Dodoma ambapo tayari chuo kimepata maeneo ya kujenga. Lengo la Chuo ni kusogeza huduma karibu na wahitaji.

**Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha wa 2021/2022 Chuo kiliidhinishiwa jumla ya **Shilingi 25,492,597,859.00**. Katika mwaka huo huo Chuo kilikadiria kukusanya **Shilingi 14,338,981,220.00** kutokana na vyanzo mbalimbali ikiwepo malipo ya ada, ushauri elekezi, kazi za utafiti na utoaji wa huduma mbalimbali. Hadi mwezi Septemba, 2022 Chuo kilikuwa kimekusanya **Shilingi bilioni 11.5** sawa na asilimia 80 ya lengo.

**Mheshimiwa Spika**, vilevile miradi mbalimbali ya maendeleo imekuwa ikitekelezwa. Miradi hiyo ni pamoja na ujenzi wa mabweni mawili ya wanafunzi yenye uwezo wa kutumiwa na wanafunzi 1,536 katika Kampasi ya Karume ambapo katika mwaka wa fedha 2021/2022 kulitengwa jumla ya **shilingi 1,000,000,000.00** fedha za maendeleo kutoka Serikali Kuu. Hadi kufika tarehe 30 Juni 2022. Chuo kilikuwa kimepokea jumla ya **shilingi 1,315,624,580.12** sawa na **asilimia 132**. Aidha, majengo yote yanayotarajiwa kujengwa katika Chuo hicho yatagharimu jumla ya Shilingi **15,530,812,531.84**.

**Mheshimiwa Spika**, Kamati pia ilibaini kuwa Chuo kilitumia kiasi cha **Shilingi 3,786,859,005.24** kwa ajili ya utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo kwa Fedha za Maduhuli. Kwa mwaka wa fedha 2021/2022, Chuo kilitengewa kiasi cha **shilingi 4,800,000,000.00** kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo kwa fedha za ndani. Hadi wakati wa kuwasilisha taarifa hii Chuo kilikuwa kimepokea **asilimia 79** ya fedha hiyo.

**Mheshimiwa Spika**, pamoja na mafaniko hayo, Chuo kinakabiliwa na changamoto ya upungufu wa watumishi kulingana

na mahitaji, mfano kampasi ya Pemba pekee ina upungufu wa watumishi waendeshaji na wanataaluma 59. Vilevile, changamoto nyingine ni kutokutosheleza kwa fedha za ujenzi na ukarabati wa miundombinu ya kufundishia na kujifunzia ya chuo kulingana na mahitaji.

c) **Utekelezaji wa Mpango wa Maendeleo kwa Ustawi wa Taifa na Mapambano Dhidi ya Uviko-19**

**Mheshimiwa Spika**, Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia kupitia Mpango wa Maendeleo kwa Ustawi wa Taifa na Mapambano Dhidi ya UVIKO-19 (TCRP) ilitengewa kiasi cha **Shilingi bilioni 64.902** kwa ajili ya kuboresha miundombinu ya ujenzi na ukarabati wa madarasa, mabweni, kumbi za mihadhara katika Vyuo vya Ualimu na Vyuo vinavyotoa Mafunzo ya Ufundi Stadi nchini. Hadi Septemba, 2022 Kamati Wizara ilitoa taarifa kuwa ilikuwa imepokea jumla ya **Shilingi bilioni 63.46** sawa na **asilimia 97.7** ya fedha hizo. Sehemu ya fedha hizo ilielekezwa katika ununuzi wa vifaa vya kujifunzia na kufundishia kwa wanafunzi wa Elimu ya Juu wenye mahitaji maalumu. Vilevile, sehemu ya fedha hizo iliwezesha uchapaji wa vitabu kwa ajili ya wanafunzi wenye mahitaji maalumu (wasioona na wale wenye uoni hafifu) katika ngazi ya Elimu ya Sekondari.

**Mheshimiwa Spika**, fedha hizo zililenga kutumika kwa ajili ya kukamilisha ujenzi Vyuo vinne (4) vya VETA ngazi ya Mkoa (RVTSC), ujenzi wa jengo la maabara la Arusha Technical Collage-ATC na mabweni mawili ya Chuo cha Waalimu wa VETA MVTTC Morogoro. Vilevile zililenga kutumika kwa ajili ya kukamilisha ujenzi wa Vyuo 25 vya VETA vya Wilaya pamoja na uwekaji wa samani mbalimbali katika vyuo 25 vya Wilaya na kwa ajili ya umaliziaji wa ujenzi wa vyuo 25 vya Wilaya.

**Mheshimiwa Spika,** fedha hizo pia zimetengwa ajili ya ununuzi wa vifaa vya kujifunzia na kufundishia katika Vyuo 34 vya Maendeleo ya Wananchi, ununuzi wa vifaa kwa wanafunzi wenye mahitaji maalumu wa Elimu ya Juu, uchapaji wa vitabu kwa wanafunzi wenye mahitaji maalumu, pamoja na ujenzi miundombinu katika vyuo vya Ualimu

**Mheshimiwa Spika,** katika taarifa yake kwa Kamati Wizara ilitaarifu kuwa fedha hizo zimewezesha umaliziaji wa ujenzi wa Chuo cha Ufundi Stadi na Huduma cha Mkoa wa Rukwa, ujenzi wa Chuo cha Ufundi Stadi na Huduma cha Mkoa wa Njombe, umaliziaji wa ujenzi wa Chuo cha Ufundi stadi na Huduma cha Mkoa wa Geita, ujenzi wa Chuo cha Ufundi stadi na Huduma cha Mkoa wa Simiyu. Umaliziaji wa Jengo la Madarasa, Maabara na Ofisi katika Chuo cha ufundi Arusha, umaliziaji na ujenzi wa mabweni mawili katika Chuo cha Ualimu wa Ufundi Stadi Mkoa wa Morogoro, umaliziaji wa ujenzi wa vyuo 25 vya VETA Wilaya.

**Mheshimiwa Spika,** Kamati inaipongeza sana Serikali kwa mafanikio haya kwani Kamati imebaini kuwa maeneo yote fedha ilikopelekwa utekelezaji wa miradi iliyokusudiwa ulifikia asilimia zaidi ya themanini (80%).

**Mheshimiwa Spika,** hata hivyo, kumekuwepo na changamoto mbalimbali za utekelezaji wa miradi hii; mfano, mradi wa Ujenzi wa Chuo cha Ufundi Stadi na Huduma cha Mkoa wa Rukwa ambapo changamoto kubwa ilikuwa ni kushindwa kupatikana kwa vifaa vya ujenzi kwa wakati kutoka viwandani kutokana na uhitaji mkubwa wa vifaa hivyo katika miradi mbalimbali ya ujenzi. Aidha, miradi iliathirika kwa ongezeko la bei za vifaa vya ujenzi ukilinganisha na gharama zilizoainishwa awali (*Schedule of*

*Materials*) wakati wa kuwasilisha maombi ya fedha za kukamilisha mradi.

**Mheshimiwa Spika**, baadhi ya miradi utekelezaji wake uliathiriwa na mvua kubwa iliyonyesha katika kipindi cha mwezi Januari hadi Aprili 2022 ambayo ilisababisha uharibifu wa miundombinu na shughuli za ujenzi kushindwa kutekelezwa kwa wakati. Hali hii iliathiri umaliziaji wa ujenzi wa Chuo cha Ufundi Stadi na Huduma cha Mkoa wa Geita na ujenzi wa Chuo cha Ufundi stadi na Huduma cha Mkoa wa Njombe, ujenzi wa Chuo cha Ufundi stadi na Huduma cha Mkoa wa Simiyu.

Aidha, kuchelewa kwa unganishwaji wa umeme kwenye maeneo ya mradi, hali iliyosababisha kuchelewa kwa kazi zilizohitaji kutekelezwa kwa kutumia nishati ya umem. Hali kadhalika kuchelewa kuunganishwa/kupatikana maji kwenye maeneo ya mradi, hali iliyosababisha kuchelewa kwa kazi na kuongeza gharama za ujenzi kwa mfano, Ikungi, Monduli, Kwimba, Pangani na Ulanga.

### 2.9.3 **Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wanawake na Makundi Maalum**

**Mheshimiwa Spika**, utekelezaji wa miradi ya maendeleo kwa Wizara hii unafanyika kwa kupitia Taasisi ya Maendeleo ya Jamii Tengeru, mradi wa ukarabati na ujenzi katika Taasisi ya Maendeleo ya Jamii Rungemba. Tayari Taasisi imekamilisha ujenzi wa kumbi pacha za mihadhara (*lecture theatre two in one*) zenye uwezo wa kuchukua wanafunzi 568, zilizogharimu kiasi cha **Shilingi 993,087,150.63**, pia Taasisi inaendelea kukamilisha ujenzi wa bweni la wasichana la ghorofa nne 4 utakaogharimu **Shilingi 1,712,252,281.31** mpaka mradi utakapokamilika katika Taasisi ya Maendeleo ya Jamii Tengeru.



**Mheshimiwa Spika**, miradi mingine inayosimamiwa na Wizara hii ni pamoja na; Ujenzi wa Hosteli ya wanafunzi kampasi ya Kisangara yenye uwezo wa kuchukua wanafunzi 100 utakaogharimu **Shilingi 400,000,000**, ujenzi wa Maktaba ya kisasa unaotekelezwa na SUMA JKT utakaogharimu **shilingi 464,000,000** yenye uwezo wa kuchukua wanafunzi 800, na uboreshaji wa miundombinu katika Vyuo nane (8) vya Maendeleo ya Jamii Buhare, Mlale, Misungwi, Mabughai, Monduli, Rungemba, Ruaha na Uyole.

**Mheshimiwa Spika**, kwa upande wa mapato Wizara katika mwaka 2022/2023, inatarajia kukusanya kiasi cha **Shilingi 8,500,000,000** kutokana na ada za wanafunzi katika Vyuo nane (8) vya Maendeleo ya Jamii vya Buhare, Uyole, Rungemba, Mlale, Misungwi, Ruaha, Mabughai na Monduli; na ada za mwaka na faini kutoka Mashirika yasiyo ya Kiserikali kwa mujibu wa Sheria ya Mashirika yasiyo ya Kiserikali Sura ya 56 pamoja na marekebisho yake. Aidha Wizara inatarajia kutumia **Shilingi 43,403,061,000**. Wizara pia imetengewa kiasi cha **Shilingi 45,000,000,000** maalum kwa ajili ya wafanyabiashara ndogondogo (Machinga) kwa ajili ya kuendeleza ujenzi wa miundombinu katika masoko na kuwawezesha kupata mitaji ya kuendeleza biashara zao ili kuanzisha miradi ya kiuchumi katika sekta za mifugo, kilimo, uvuvi, madini na nyinginezo. Fedha hizi zimewekwa kwenye Fungu 21 la Wizara ya Fedha na Mipango. Kamati inaipongeza sana Serikali kwa hatua hii muhimu kwa wafanyabiashara za uchuuzi nchini.

**Mheshimiwa Spika**, kwa upande mwingine Wizara ilitekeleza jukumu lake la kuhamasisha na kuelimisha kuhusu ulinzi wa mtoto. Ni ukweli usiopingika kuwa watoto ni sehemu muhimu ya jamii na ndiyo tegemeo la Taifa lolote, hivyo wanahitaji kukua, kufikia utimilifu wao na hatimaye kuwa raia wema. Kwasababu hiyo wanatakiwa kupewa malezi stahiki na mahitaji yao ya msingi ikiwa ni pamoja na kuwezesha kuishi, kulindwa, kuendelezwa, kushirikishwa na kutobaguliwa.

**Mheshimiwa Spika**, pamoja na kuwepo kwa haki hizo za msingi za watoto, Kamati imebaini kuwa bado vitendo vya ukatili dhidi ya watoto vimeendelea kuongezeka hapa nchini. Kwa mujibu wa taarifa ya Jeshi la Polisi mwaka 2021 jumla ya matukio 11,429 ya ukatili kwa watoto yalitolewa taarifa kupitia vituo mbalimbali vya Polisi. Baadhi ya matukio makubwa ni ubakaji (5,899), mimba kwa wanafunzi (1,677), ulawiti (1,114), kuzorotesha mwanafunzi masomo (790) na mashambulio ya kimwili (350).

**Mheshimiwa Spika**, katika kutatua changamoto hii, Serikali imeandaa na kutekeleza Mwongozo wa Taifa wa Dawati la Ulinzi na Usalama wa Mtoto ambao unaotumika kuanzisha na kusimamia madawati uendeshwaji wa madawati katika shule za msingi na sekondari hapa nchini. Hatua nyingine zilizochukuliwa ni pamoja na:-

- (i) Kuratibu utekelezaji wa Kampani ya Shujaa wa Maendeleo na Ustawi wa Jamii (SMAUJATA) katika Mikoa yote 26 ya Tanzania Bara kwa lengo la kuhamasisha jamii kutokomeza ukatili dhidi ya watoto;
- (ii) Kuratibu huduma ya simu bila malipo kwa watoto wanaofanyiwa vitendo vya ukatili na unyanyasaji (*Child Helpline*) Na.116 ili kuwezesha watoto na jamii kutoa taarifa ya vitendo vya ukatili kwa haraka; na
- (iii) Kushirikiana na Wadau wa Maendeleo kuandaa rasimu ya vitini vya elimu ya athari za ukatili dhidi ya watoto kupitia mtandao vinavyolenga kujenga uelewa wa wazazi, walimu na wanafunzi kuhusu umuhimu wa matumizi sahihi ya TEHAMA ikiwemo vifaa vya kieletroniki kama vile simu na kompyuta.

**Mheshimiwa Spika**, kuhusu kutekeleza Programu Jumuishi ya Malezi, Makuzi na Maendeleo ya Awali ya Mtoto, Wizara imeendelea kushirikiana na wadau kutambulisha Programu hiyo kwenye Mikoa 7 kati ya 10 ya kipaumbele. Mikoa hiyo ni Tabora, Lindi, Morogoro, Arusha, Manyara, Mbeya na Rukwa. Katika mikutano hiyo ya utambulisho, kila Mkoa na Halmashauri zake imeandaa Mpango wa Utekelezaji wa Programu kulingana na mazingira ya Mkoa husika.

**Mheshimiwa Spika**, pamoja na mambo mengine Wizara pia Wizara imeendelea kutekeleza Programu mbalimbali za kuleta usawa wa kijinsia na uwezesaji wanawake ili kuongeza fursa za kiuchumi na kuwajengea uwezo wa kibiashara, mbinu za kupata mitaji, masoko na mikopo, kuboresha huduma za ustawi wa jamii kwa kuimarisha utoaji huduma kwa watoto wanaoishi katika mazingira hatarishi wakiwemo, kusimamia utoaji huduma za ustawi katika mahabusu tano (5) za watoto za Mbeya, Kilimanjaro, Tanga, Arusha na Dar es Salaam, kutoa huduma za malezi ya kambo na kuasili kwa watoto walio katika mazingira hatarishi kwa kuhakikisha kuwa watoto wanalelewa katika ngazi ya familia kulingana na Sheria ya Mtoto Sura ya 13 iliyofanyiwa marekebisho mwaka 2019, pamoja na kuendelea kusimamia na kuratibu utoaji wa huduma za msingi kwenye makao ya watoto ikiwemo malazi, chakula, malezi, matunzo, ulinzi, afya na elimu kwa watoto walio katika mazingira hatarishi nchini.

Vilevile Wizara pia imeendelea kutoa huduma za msingi za chakula, malazi, mavazi na matibabu kwa wazee wasiojiweza wanaoishi katika makazi 14 ya wazee yanayomilikiwa na Serikali na kusimamia na kuratibu kutolewa kwa huduma za msingi kwa wazee kwenye makazi 20 ya wazee ya Taasisi binafsi katika Mikoa 11 ya Kagera, Lindi, Njombe, Dar es Salaam, Tabora, Morogoro, Dodoma, Tanga, Pwani, Shinyanga na Mara.

Aidha, Wizara, imeendelea kuratibu huduma ya afya ya akili, msaada wa kisaikolojia na kijamii, kuendelea kuratibu huduma za usuluhishi wa ndoa na migogoro ya familia kupitia Baraza la Usuluhishi wa Ndoa la Kamishna Makao ya Wizara.

**Mheshimiwa Spika,** katika uchambuzi wa Kamati umebaini changamoto mbalimbali zinazoikabili Wizara hii kama zifuatazo: -

- (i) Upungufu wa rasilimali watu ngazi ya jamii hususani Maafisa Ustawi wa Jamii (21,204) na Maafisa Maendeleo ya Jamii (2,322);
- (ii) Ukosefu wa taarifa na takwimu za wafanyabiashara ndogondogo hali inayosababisha Serikali kushindwa kuwatambua na kuwaunganisha na fursa mbalimbali za maendeleo;
- (iii) Kuendelea kuwepo kwa mila na desturi zenye madhara katika baadhi ya jamii kunakosababisha kuendelea kwa vitendo vya ukatili dhidi ya wanawake, watoto na wazee;
- (iv) Udhaifu wa mifumo ya utoaji wa baadhi ya huduma za msaada kwa wahanga wa ukatili wa kijinsia na ukatili dhidi ya watoto hali inayosababisha waathirika wa vitendo vya ukatili kutopata huduma stahiki kwa wakati;
- (v) Baadhi ya Mashirika Yasiyo ya Kiserikali kushindwa kuwa endelevu hivyo kushindwa kutekeleza majukumu yao kwa mujibu wa Sheria za nchi;
- (vi) Uwepo wa watoto wanaoishi katika mazingira hatarishi wakiwemo watoto waliopoteza mzazi au wazazi; watoto waliotelekezwa; watoto walio katika mkinzano na sheria pamoja na wanaoishi na kufanya kazi mitaani;
- (vii) Uchakavu na upungufu wa miundombinu ya kujifunzia na kufundishia katika Vyuo nane vya Maendeleo ya Jamii,

Taasisi ya Ustawi wa Jamii na Taasisi ya Maendeleo ya Jamii - Tengeru; na

- (viii) Uchakavu wa miundombinu ya kutolea huduma katika vituo vya ustawi wa jamii ikiwemo makazi 14 ya wazee, mahabusu 5 za watoto, Makao ya Taifa ya Watoto Kurasini na Shule ya Maadilisho Irambo;

#### 2.9.4 **Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo**

**Mheshimiwa Spika**, kwa upande wa Wizara hii, Kamati ilipokea, ilichambua na kujadili taarifa ya Wizara pamoja na Taasisi zilizo chini ya usimamizi wake kama ifuatavyo: -

##### a) **Baraza la Michezo la Taifa (BMT)**

**Mheshimiwa Spika**, katika uchambuzi wa taarifa ya Baraza la Michezo Tanzania (BMT) iliyowasilishwa mbele ya Kamati mwezi Agosti, 2022, Kamati ilibaini kuwa BMT imefanikiwa kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi wa kuridhisha. Miongoni mwa mafanikio yaliyofikiwa ni pamoja na:-

- (i) Ongezeko la makusanyo ya mapato ambapo BMT ilikadiria kukusanya **Shilingi 300,000,000** kwa mwaka 2021/2022. Hadi kufika mwezi Juni, 2022, BMT ilikuwa imekusanya **Shilingi 488,658,310** sawa na **asilimia 163** ya lengo lililowekwa. Kamati imejulishwa kuwa ongezeko la makusanyo hayo limetokana na kuongezeka kwa mbinu na jitihada mbalimbali za makusanyo;
- (ii) Kuwezesha timu za Taifa zinaposhiriki mashindano mbalimbali ya Kitaifa na Kimataifa, ambapo jumla ya timu 14 zimewezeshwa. Timu hizo ni pamoja na netiboli, riadha, kikapu, wavu, judo, ngumi, karate, kuogelea n.k;

- (iii) Kusajili vyama na vilabu vya michezo ambapo Katika kipindi cha mwaka 2021/22, BMT imefanikiwa kusajili jumla ya vilabu 207, vyama vya michezo 20, vituo vya michezo 15, akademia 12, taasisi 12 na mawakala na wakuzaji 38;
- (iv) Kutoa Mafunzo ya Michezo kwa Walimu wa Michezo. Katika jitihada za kuimarisha michezo katika jamii na kupunguza tatizo la uhaba wa wataalamu wa michezo, BMT kwa kushirikiana na vyama/ Mashirikisho ya michezo lilitoa mafunzo kwa walimu na makocha wa michezo 64 katika mkoa wa Mara kuanzia tarehe 22 Februari hadi 04 Machi, 2022;
- (v) Kusimamia Chaguzi za Vyama/Mashirikisho ya Michezo. Moja ya jukumu la BMT ni kuhakikisha vyama/mashirikisho ya michezo yanaendeshwa kwa kuzingatia misingi ya utawala bora ikiwemo viongozi kuchaguliwa kwa njia ya kidemokrasia. Katika kufanikisha hilo, Baraza limesimamia chaguzi kwa vyama na mashirikisho saba (7) yakiwemo: - Shirikisho la Michezo ya Wizara na Idara za Serikali (SHIMIWI); Chama cha Netiboli Tanzania (CHANETA); Shirikisho la Mpira wa Kikapu; Chama cha Mpira wa Mikono Tanzania; Chama cha Mpira wa Wavu Tanzania, Shirikisho la Michezo la Mashirika ya Umma na Taasis- SHIMMUTA na Chama cha Kusimamia Ngumi za Kulipwa Tanzania ambapo usimamizi wa uchaguzi umefanywa kwa mujibu wa Katiba zao; na
- (vi) Kuidhinisha/kutoa vibali vya kufanya shughuli za michezo kwa vyama/vilabu vya michezo, kuratibu Mfuko wa Maendeleo ya Michezo pamoja na kufanya kikao kazi cha mwaka cha maafisa michezo wa Mikoa na Wilaya nchini.

**Mheshimiwa Spika,** BMT inakabiliwa na changamoto ya rasilimali watu ambapo kwa mujibu wa ikama BMT inatakiwa kuwa na jumla ya watumishi hamsini na saba (57). Hadi kufika mwezi Septemba 2022,

BMT ilikuwa na watumishi ishirini nan ne (24) na hivyo kupungukiwa watumishi thelathini na 33 sawa na asilimia hamsini na nane (58).

b) **Baraza la Sanaa la Taifa (BASATA)**

**Mheshimiwa Spika**, kwa mujibu wa Sheria Na.23 ya mwaka 1984, Baraza la Sanaa la Taifa linawajibika kutekeleza majukumu yafuatayo: -

Kubeba dhamana ya kufufua na kukuza sanaa nchini, kufanya tafiti za masuala mbalimbali yahasuyo Sanaa, kutoa ushauri na misaada ya kiufundi kwa wasanii na wadau wa Sanaa, kuandaa na kuratibu matukio ya sanaa nchini, kutengeneza Kanuni za kusimamia ubora wa kazi za sanaa, kuishauri Serikali juu ya mambo yahasuyo maendeleo ya sanaa nchini na kutoa mafunzo kwa wasanii na Wadau wa Sanaa nchini kwa lengo la kuwajengea uwezo.

**Mheshimiwa Spika**, Baraza la Sanaa la Taifa pamoja na limefanikiwa katika masuala mbalimbali ikiwemo, kurejesha tuzo za muziki, kutengeneza mfumo wa kielektroniki wa Usajili na Usimamizi wa Taarifa za wasajiliwa. Aidha, mafanikio mengine ni pamoja na

- (i) Kushiriki katika Maonyesho ya Kimataifa ya Biashara Sabasaba mwaka 2021 na 2022, ambapo jumla ya wasanii 14 wa Sanaa za Ufundi walionesha bidhaa zao kupitia banda lililoandaliwa na BASATA. Aidha, Baraza lilihamasisha wasanii wa vyama vingine 34 kushiriki maonesho haya;
- (ii) Kuratibu chaguzi za mashirikisho ya Sanaa na vyama vyake ambapo Baraza limesajili mashirikisho ya sanaa manne (4);
- (iii) Kutoa vibali kwa Wasanii kuingia na kutoka nje ya nchi kwa ajili ya kuendesha shughuli za Sanaa ambapo Baraza limetoa jumla ya vibali 111 vya wasanii wa ndani 287 kwenda nje ya nchi kufanya shughuli za Sanaa. Pia Baraza

limetoa vibali 34 kwa wasanii 194 waliongia nchini kutoka nje ya nchi;

- (iv) Kuimarisha mifumo rafiki ya utoaji huduma pamoja na utambuzi wa wasanii na wadau wa sekta ya sanaa nchini, Baraza kwa kushirikiana na Serikali Mtandao (eGA) limeunda mfumo wa kielektroniki wa usajili na utoaji wa vibali mtandaoni ambapo muda wa msanii kupata huduma za usajili na vibali umepungua kutoka siku 3 hadi nusu saa tu endapo nyaraka zote zinazohitajika zitapakiwa kwa wakati katika mfumo huu.

**Mheshimiwa Spika**, Kamati ilibaini kuwa pamoja na mafanikio yaliyopatikana, BASATA inakabiliwa na changamoto mbalimbali katika utekelezaji wa majukumu yake. Miongoni mwa changamoto hizo ni pamoja na: -

- (i) Ufinyu wa Rasilimali Fedha, BASATA inakabiliwa na uhaba wa rasilimali fedha jambo linalosababisha kushindwa kutekeleza baadhi ya shughuli zinazopangwa ikiwa ni pamoja na ujenzi wa vituo vya sanaa (*Art Centers*) na vituo vidogo vya sanaa (*Community centers*) katika ngazi za Mikoa na Wilaya; na
- (ii) kwa upande wa watumishi, kwa mujibu wa ikama, Baraza linatakiwa kuwa na watumishi themanini (80). Hadi mwezi Agosti, 2022 Baraza lilikuwa na watumishi (40), na hivyo kuifanya BASATA kuwa na upungufu wa watumishi 40 ikiwa ni sawa na asilimia 50.

c) **Taasisi ya Hakimiliki Tanzania (COSOTA)**

**Mheshimiwa Spika**, kwa mujibu wa sheria Taasisi ya Hakimili Tanzania (COSOTA) inatekeleza majukumu yake kama ifuatavyo: -



Kukuza na kulinda maslahi ya watunzi, waandishi, wasanii, wafasiri, watayarishaji wa kurekodi sauti, watangazaji, wachapishaji, na hususani kukusanya na kugawa mirabaha yoyote au ujira unaotolewa kulingana na haki zao zilizoelezwa katika sheria ya Hakimiliki. Aidha, jukumu lingine ni kutunza rejesta za kazi, usanii na vyama vya watunzi, wasanii, wafasiri, watayarishaji wa sauti zilizorekodiwa, watangazaji na wachapishaji. Kufuta, kubainisha, na kutangaza haki za wamiliki na kutoa uthibitisho wa umiliki wa haki pale inapotokea ubishani au ukiukwaji wa haki. Vilevile, kuchapa, kuchapisha, kutoa au kueneza habari, taarifa, jarida, vitabu, vitini, vipeperushi vyovyote au maandiko mengine yoyote yanayohusiana na hakimiliki na haki za wasanii, watayarishaji na vihifadhia sauti na watangazaji.

**Mheshimiwa Spika**, Kamati inaipongeza Serikali kupitia COSOTA kwani katika kipindi cha mwaka 2022/2023 imefanikiwa kukusanya mirabaha itokanayo na leseni kiasi cha **Shilingi 285,320,000** na kufanikiwa kufanya mgao wa mirabaha ya jumla ya **Shilingi 312,290,259** kwa wasanii na wabunifu wa Hakimiliki 1,123. Aidha, kupitia usajili wa wasanii na wadau wengine, COSOTA imekusanya ada za usajili wa kazi za wanachama kiasi cha **Shilingi 61,889,000**.

**Mheshimiwa Spika**, vilevile COSOTA ilifanya maboresho katika Sheria ya Hakimiliki ya Mwaka 2022. Marekebisho hayo yamefanya mabadiliko ya Muundo wa COSOTA ili kuruhusu uwepo wa Ofisi ya Hakimiliki na Vyama vya wadau. Vyama vya wadau vitaanzishwa na wadau wenyewe ili kukusanya na kugawa mirabaha ambapo Ofisi ya Hakimiliki itasimamia masuala ya hakimiliki ikiwepo kusimamia vyama hivyo. Sambamba na mafanikio hayo, COSOTA pia imefanikiwa kufanya mapitio ya Kanuni za Utumishi katika kipindi

cha mwaka wa fedha 2021/22 na Kanuni za Ukusanyaji na ugawaji mirabaha kama ilivyopangwa.

**Mheshimiwa Spika**, pia COSOTA imefanya maboresho katika mfumo wa utoaji wa leseni na usajili wa wanachama kidijitali. Aidha, kusimika mifumo ya TEHAMA na kuanza kutumia mfumo wa ulipaji Serikalini (MUSE). Pia, COSOTA imefunga LAN na kutoa mafunzo kwa watumishi juu ya matumizi ya mifumo hiyo.

**Mheshimiwa Spika**, pamoja na mafanikio yaliyopatikana, katika kipindi cha mwaka 2022 COSOTA ilikabiliana na changamoto mbalimbali kama ifuatavyo:-

- (i) Kukosekana kwa mifumo ya utambuzi ambapo COSOTA haina mifumo thabiti ya kiteknolojia ya kufuatilia matumizi na mapato ya watumiaji wa kazi za sanaa na ubunifu zinazosimamiwa na Sheria ya Hakimiliki na Hakishiriki Namba 7 ya mwaka 1999 kama ilivyorekebishwa mwaka 2019. Kutokana na kasi ya ukuaji wa teknolojia, kuna uhitaji mkubwa wa uwekezaji katika mifumo inayoendana na kasi hiyo katika usajili, utambuzi, ukusanyaji (utoaji wa leseni) na ugawaji mirabaha unaoendana na maelekezo ya Serikali ya kuhakikisha kuwa hakimiliki inasimamiwa zaidi ili kuhakikisha kuwa wasanii na wadau ambao ni wamiliki wa kazi zinazolindwa na Sheria ya Hakimiliki wananufaika kutokana na ubunifu wa kazi zao;
- (ii) Kukosekana Muundo wa Kitaasisi kulingana na COSOTA ilifanya maboresho yaliyofanyika katika Sheria ya Hakimiliki ya Mwaka 2022;
- (iii) Uhaba wa Watumishi, pamoja na kuwa katika kipindi cha mwaka 2022 watumishi wameongezeka kutoka 15 hadi 28, bado COSOTA ina upungufu wa watumishi hasa kitengo cha ununuzi na vitengo vinavyohusika moja kwa moja na utekelezaji wa majukumu ya

Taasisi (*technical staff*). Katika kipindi cha zaidi ya miaka miwili COSOTA haina watumishi katika kitengo cha ununuzi na ugavi ambacho ni muhimu sana kwa Taasisi.

**Mheshimiwa Spika**, kwa ujumla baada ya uchambuzi wa kina wa Kamati, imebainika kuwa katika taasisi zote zilizowasilisha taarifa zake mbele ya Kamati (Baraza la Michezo Tanzani, Baraza la Sanaa na Taasisi ya Hakimiliki Tanzania) changamoto kubwa ni upungufu wa watumishi jambo ambalo linaonekana kuzirudisha nyuma taasisi hizi katika majukumu yake kwa mujibu wa sheria zilizounda taasisi hizo pamoja na dira na dhima za taasisi hizo.

## SEHEMU YA TATU

### 3.0 MAONI NA MAPENDEKEZO

#### 3.1 Maoni ya Jumla

**Mheshimiwa Spika,** baada ya maelezo ya kina kuhusu shughuli zilizotekelezwa na Kamati pamoja uchambuzi wake naomba kuwasilisha Maoni na Mapendekezo ya Kamati ambayo Bunge lako Tukufu litayaazimia kwa ajili ya utekelezaji wa Serikali.

##### 3.1.1 Hali ya Ukatili wa Kijinsia Nchini

**KWA KUWA,** Kumekuwepo ongezeko kubwa la ukatili wa kijinsia nchini hasa kwa vitendo vya ubakaji na ulawiti,

**NA KWA KUWA,** Kuwepo kwa changamoto hii kumeongeza uwepo wa ulemavu wa kudumu, maambukizi ya Virusi vya UKIMWI na wakati mwingine kusababisha vifo na hofu kubwa katika jamii,

**KWA HIYO BASI,** Kamati inasisitiza ushauri wake kwamba Bunge liishauri Serikali,

- (i) Kufanya utafiti wa kina kujua nini chanzo cha ongezeko la ukatili wa kijinsia nchini hususani kwa wanawake na Watoto;
- (ii) Kuzifanyia marekebisho Sheria zote zinazohusu adhabu za makosa haya ili zitolewe adhabu kali kwa wale wote watakaohusika na ufanyaji wa vitendo vya ukatili hususan kwa Watoto na wanawake; na
- (iii) Kuweka Mkakati wa ukusanyaji wa takwimu halisi za matukio yote ya ukatili wa kijinsia nchi nzima ili kujua ukubwa halisi wa tatizo hili.

### 3.1.2 **Ukatili wa Watoto Shuleni**

**KWA KUWA,** Kumekuwepo na ongezeko kubwa la matendo ya ukatili kwa watoto wawapo shuleni ama wakiwa njiani kuelekea shuleni,

**NA KWA KUWA,** Kuwepo kwa ukatili huu kwa watoto shuleni kunaweza kusababisha matokeo yasiyoridhisha, kuongezeka kwa utoro, magonjwa, ulemavu changamoto ya afya ya akili pamoja na hofu kwa wazazi,

**KWA HIYO BASI,** Bunge liishauri Serikali;

Kuweka mikakati thabiti na kuhakikisha vitendo hivi vinatokomezwa kwa kudhibiti vyanzo vyake ikiwa ni pamoja na kuhakikisha kunawekwa madawati ya jinsia katika taasisi zote zinazotoa elimu nchini, kuanzia shule za msingi hadi vyuo vikuu na katika Ofisi zote za Serikali.

### 3.1.3 **Upungufu wa Watumishi**

**KWA KUWA,** katika Wizara zote zinazosimamiwa na Kamati hii kumebaikina kuwa na changamoto ya upungufu mkubwa wa watumishi hasa wauguzi, madaktari, walimu, wahadhiri n.k,

**NA KWA KUWA,** Upungufu huu wa watumishi umekuwa ukileta athari katika utoaji wa huduma mbalimbali hata wakati mwingine kuchelewesha baadhi ya miradi kuanza katika muda uliopangwa,

**KWA HIYO BASI,** Bunge liishauri Serikali kutoa kipaumbele cha ajira katika Sekta hizi muhimu ili kuzinusuru.

## 3.2 **Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia**

### 3.2.1 **Upungufu wa Walimu Nchini**

**KWA KUWA** Sekta ya Elimu imekuwa na upungufu mkubwa sana wa watumishi, na hasa walimu,

**NA KWA KUWA** upungufu wa watumishi katika sekta ya elimu umekuwa ukileta athari katika utoaji wa huduma mbalimbali za elimu nchini ikiwemo matokeo yasiyoridhisha;

**KWA HIYO BASI,** Bunge liishauri Serikali kutoa kipaumbele cha ajira kwenye Sekta ya elimu kwa kuajiri walimu wa kutosha ili kuondoa ombwe la ukosefu wa walimu.

### 3.2.2 **Utengwaji na Utolewaji wa Fedha**

**KWA KUWA,** Kumekuwa na utengwaji finyu na usioridhisha wa bajeti kwa ajili ya Sekta ya elimu,

**NA KWA KUWA,** hali hii imekuwa ikiathiri utekelezaji bora wa majukumu ya Wizara, ikiwemo utoaji huduma,

**KWA HIYO BASI,** Bunge liishauri Serikali kuendelea kuongeza tengeo la bajeti kwa ajili ya Wizara ya Elimu.

### 3.2.3 **Hali ya Ubora wa Elimu nchini**

**KWA KUWA,** Imeonekana kuwa hali ya elimu nchini imeendelea kutoridhisha, hali inayofanya wanafunzi kushindwa kuwa na ufaulu mzuri na pia kushindwa kuajirika mara baada ya kumaliza masomo,

**NA KWA KUWA,** Serikali imeamua kupitia upya mtaala wa elimu kwa ngazi zote, ya msingi, sekondari na ualimu,

**KWA HIYO BASI,** Bunge liishauri Serikali,

- (i) Kuendelea na mchakato wa kukamilisha utungwaji wa mitaala; na
- (ii) Wizara ione namna ya kuharakisha jambo hili bila kuathiri ubora.

#### 3.2.4 **Bodi ya Mikopo ya Elimu ya Juu**

**KWA KUWA**, kiwango cha fedha kinachotolewa na Serikali kwa ajili ya kugharamia mikopo ya elimu bado hakitoshelezi mahitaji,

**NA KWA KUWA**, kukosekana kwa mikopo hiyo kunasababisha wanafunzi wengi kushindwa kuendelea na masomo yao ya juu,

**KWA HIYO BASI**, Bunge liishauri Serikali kuongeza bajeti ya Bodi ya Mikopo ili wanafunzi wengi wa elimu ya juu waweze kunufaika.

#### 3.2.5 **Chuo cha Ualimu Mtwara**

**KWA KUWA**, Kwa muda mrefu sasa takribani miaka kumi na tisa (19), Serikali haijatumiza azma yake ya kukibadili Chuo cha Ualimu Mtwara kuwa Chuo Kikuu,

**NA KWA KUWA**, Kutokubadilishwa Chuo hiki kuwa Chuo Kikuu kumeleta athari ya kukosekana kwa wataalam, hasa walimu wa ngazi ya shahada na hivyo kuchelewesha malengo ya utekelezaji wa mipango ya Serikali kuhusu kukuza elimu nchini,

**KWA HIYO BASI**, Bunge liishauri Serikali,

- (i) Kuendeleza mchakato wa kubadili Chuo cha Ualimu Mtwara kuwa Chuo Kikuu Kishiriki ili kutimiza azma yake,
- (ii) Pamoja na malengo yaliyopangwa, Serikali iangalie namna ya kuweka kozi kulingana na mahitaji ya wakati huu.

### 3.2.6 **Vyuo vya Kati**

**KWA KUWA,** Vyuo vya Kati vimekuwa vikidahili idadi ndogo ya wanafunzi kutokana na wanafunzi wengi wengi kushindwa kugharamia ada masomo katika vyuo hivyo,

**NA KWA KUWA,** Kutokana na uzalishaji mdogo wa wanafunzi wa vyuo vya kati kumekuwa na ombwe kubwa la kuwapata wataalam ambao ndio injini ya uzalishaji wa bidhaa muhimu na mafundi (*technical skills expertise*) kwa ajili ya uzalishaji wa viwandani,

**KWA HIYO BASI,** Bunge liishauri Serikali kuanza kutoa mikopo kwa wanafunzi wa Vyuo vya kati ili kuweza kuzalisha wataalam wa kutosha wa kufanya kazi kwenye viwanda na kutoa huduma.

### 3.2.7 **Chuo cha Kumbukumbu ya Mwalimu Nyerere – Kivukoni, Dar es Salaam**

**KWA KUWA,** Chuo cha Kumbukumbu ya Mwalimu Nyerere kinatoa kozi chache na ni zile zinazohusu sayansi ya jamii (*social sciences*) tu,

**NA KWA KUWA,** Uwepo wa kozi chache zitolewazo na Chuo hiki kunapunguza wigo wa utolewaji wa elimu stahiki inayohitajika kwa mazingira ya sasa,

**KWA HIYO BASI,** Bunge liishauri Serikali kukielekeza Chuo cha Kumbukumbu ya Mwalimu Nyerere kuangalia uwezekano wa kuongeza kozi nyingine kama vile kozi za TEHAMA na nyinginezo ili kuongeza wigo wa utoaji elimu stahiki kwa mazingira na wakati wa sasa wenye ushindani wa kiteknolojia lakini pia kutanua wigo wa udahili.



### 3.2.8 **Chuo Kikuu cha Kilimo na Teknolojia cha Mwalimu Nyerere - Butiama**

**KWA KUWA,** Chuo Kikuu cha Kilimo na Teknolojia cha Mwalimu Nyerere – Butiama kimekaa takriban miaka kumi na minne (14) bila kudahili wanafunzi licha ya kuwepo kwa wakufunzi na watumishi,

**NA KWA KUWA,** Hali hii imesababisha Chuo kutotimiza malengo yake na hivyo kutoleta thamani ya matumizi ya fedha za umma (*value for money*),

**KWA HIYO BASI,** Bunge liishauri Serikali,

- (i) Kupitia upya namna, utaratibu na sababu za kuanzishwa kwa Chuo Kikuu cha Kilimo na Teknolojia cha Mwalimu Nyerere – Butiama;
- (ii) Kuweka Mkakati wa kutekeleza haraka malengo ya kuanzishwa kwa chuo hiki;
- (iii) Ichunguze kama vipo vyuo vingine vyenye changamoto kama hii ili kuepusha upotevu wa rasilimali fedha na rasilimali watu; na
- (iv) Aidha, rasilimali watu iliyopo katika Chuo Kikuu cha Kilimo na Teknolojia cha Mwalimu Nyerere – Butiama ipelekwe kwenye vituo vyenye uhitaji ili kuipa nafasi Serikali kukiweka chuo hicho katika mazingira stahiki ya kuanza kudahili wanafunzi na baadaye kuwarejesha mara baada ya chuo kuwa tayari.

### 3.2.9 **Tume ya Nguvu za Atomiki**

**KWA KUWA,** Majengo ya Ofisi ya Makao Makuu ya Tume ya Nguvu za Atomiki Jijini Dodoma yamejengwa nje ya mji na mbali na makazi ya watu,

**NA KWA KUWA,** Kutokana na ofisi za Tume hii zilizojengwa Makao Makuu Dodoma kuwa mbali na makazi ya watu kutasababisha changamoto ya usafiri kwa watumishi;

**KWA HIYO BASI**, Bunge liishauri Serikali,

- (i) Serikali kuipa fedha za kutosha Tume ya Nguvu za Atomiki ili iweze kujenga nyumba za makazi kwa ajili ya watumishi, na
- (ii) Serikali kuharakisha mchakato wa uhamiaji Makao Makuu Dodoma ili wananchi wa Dodoma na Taifa kwa ujumla, wapate huduma zinazotolewa na Tume hii kama ilivyopangwa.

### 3.2.10 **Ujenzi wa miradi ya miundombinu ya elimu nchini**

**KWA KUWA**, Miradi mingi ya elimu inachelewa kuanza kutokana na changamoto zinazotokana na kutokamilika kwa huduma ambata kama vile majengo ya nyumba za walimu na udahili wa wanafunzi,

**NA KWA KUWA**, Kuchelewa kwa miradi hii kumekuwa kikiathiri thamani halisi ya fedha (*value for money*), pamoja na kusababisha wanafunzi wanaohitaji kujiunga na shule hizi kushindwa kujiunga na hivyo baadhi yao kuishia mitaani,

**KWA HIYO BASI**, Bunge liishauri Serikali,

Mchakato wa uanzaji wa miradi hii iende sambamba na mkakati wa miradi ambata kama vile majengo ya nyumba za walimu, ajira za walimu, vyoo na udahili wa wanafunzi ili mara tu mradi unapokamilika na huduma hizi zianze. Aidha, kwa maeneo yote ambayo shule tayari zimejengwa, Serikali iharakishe ujenzi wa miradi ambata.

### 3.2.11 **Ukosefu wa majengo ya mabweni kwa wanafunzi wa shule za Kata**

**KWA KUWA** wanafunzi wengi wanaojiunga na shule za kata, hasa wasichana wamekuwa wakikumbana na matukio ya ukatili wa kijinsia kutokana na kutembea umbali mrefu njiani wanapokwenda ama kurudi shuleni,

**NA KWA KUWA** Kutokana na wanafunzi hao kukumbana na changamoto hizo wengi wamekuwa wakiacha shule na hasa wanafunzi wa kike kupata mimba,

**KWA HIYO BASI**, Bunge liishauri Serikali kuweka mkakati wa kujenga mabweni katika shule zote za kata ili kuwawezesha wanafunzi wa kike kusoma katika mazingira rafiki na huru hatimae kuwa na Taifa lenye ustawi.

### 3.2.12 **Hali duni ya utoaji wa chakula shuleni**

**KWA KUWA**, Wanafunzi wengi katika shule za Serikali hawapati chakula shuleni,

**NA KWA KUWA**, kukosekana kwa chakula shuleni ni sababu mojawapo ya utoro,

**KWA HIYO BASI**, Bunge liishauri Serikali;  
Kuzingatia suala la chakula katika shule zote na kufanya mapitio na usimamizi wa mwongozo wa lishe shuleni ili kuhakikisha kunakuwapo na chakula jambo litakalofanya wanafunzi kuwa na utulivu katika mazingira ya shule.

## 3.3 **Wizara ya Afya**

### 3.3.1 **Utengwaji na Utolewaji wa Fedha**

**KWA KUWA**, Kumekuwa na utengwaji finyu na utolewaji wa fedha usio wa wakati,

**NA KWA KUWA**, Bajeti finyu na utolewaji wa fedha usio wa wakati umekuwa ukiathiri utekelezaji bora wa majukumu ya Wizara, ikiwemo utoaji huduma kwa wananchi,

**KWA HIYO BASI**, Bunge liishauri Serikali kutenga fedha za kutosha, lakini pia kuhakikisha fedha hizo zilizoidhinishwa na Bunge zinatolewa zote na kwa wakati ili kuleta ustawi bora wa huduma kwa wananchi.

### 3.3.2 **Uingizwaji nchini wa bidhaa bandia za chakula, dawa na Vipodozi**

**KWA KUWA**, Pamoja na Serikali kujitahidi kudhibiti bidhaa bandia za chakula na dawa bado bidhaa hizo bandia zimekuwa zikionekana kwa wingi katika maduka mbalimbali hapa nchini;

**NA KWA KUWA**, Uwepo wa bidhaa bandia umekuwa ukiathiri afya za watu na kusababisha magonjwa hivyo kupoteza nguvu kazi na kurudisha nyuma maendeleo ya nchi,

**KWA HIYO BASI**, Bunge liishauri Serikali Serikali;

- (i) Kuhakikisha inadhibiti mipaka ya kuingia nchini ili kulinda usalama na afya za Watanzania,
- (ii) Serikali kuwajumuisha wafamasia kwenye kanzidata, hasa wale ambao wako kwenye taasisi binafsi ili kuweza kudhibiti kwa urahisi utoaji wao wa huduma,
- (iii) Kuiwezesha TMDA kuwa na wataalam wake yenyewe wa mambo ya dawa, na
- (iv) Udhibiti wa mambo ya chakula uondolewe kutoka TBS na kurejeshwa tena TMDA.

### 3.3.3 **Bohari Kuu ya Dawa (MSD)**

**KWA KUWA**, MSD inadai madeni makubwa ambayo bado yanaongezeka lakini ulipwaji wake ni wa kusuasua sana,

**NA KWA KUWA,** Kutolipwa kwa madeni hayo, na kuongezeka kwa madeni hayo kunasababisha MSD kutotekeleza majukumu yake ipasavyo na hivyo kusababisha kilio kwa wananchi juu ya kutopatikana kwa dawa hospitalini na katika hospitali,

**KWA HIYO BASI,** Bunge liishauri Serikali kwamba Bohari kuu ya Dawa iandae mikakati ya ziada ili kuhakikisha madeni yaliyopo na yanayoongezeka y kupatiwa ufumbuzi wa kudumu.

#### 3.3.4 **Uwekezaji wa viwanda vya dawa na vifaa tiba kufanywa na Bohari ya Dawa**

**KWA KUWA,** Kumekuwa na changamoto kubwa ya upatikanaji wa dawa muhimu na za msingi za binadamu, hasa ikitokea majanga mbalimbali ya kidunia, kama vile wakati wa janga la UVIKO – 19,

**NA KWA KUWA,** Kutokana na kutopatikana huko kwa dawa kumekuwa kukisababisha kuzorota kwa huduma katika sekta ya afya na kusababisha madhara makubwa kwa wananchi,

**KWA HIYO BASI,** Bunge liishauri Serikali,

(i) Kuweka mikakati thabiti ya kushirikisha sekta binafsi (*Public Private Partnership-PPP*) pamoja ya kuweza na kurahisisha uwekezaji wa viwanda wa vifaa tiba pamoja dawa nchini ili kukidhi soko la nje na ndani na pia kupunguza gharama uagizaji wa dawa kutoka nje ya nchi,

(ii) MSD ifanye mchakato wa haraka wa uzalishaji wa bidhaa zitokanazo na pamba ili kupunguza uagizwaji wa bidhaa hizo kutoka nje ya nchi kwa kuwa malighafi ya bidhaa hizo (yaani zao la Pamba) linapatikana hapa nchini.

#### 3.3.5 **Dawa za Asili**

**KWA KUWA** Kumekuwa na dawa za aina nyingi za asili zinazouzwa maeneo mbalimbali nchini,

**NA KWA KUWA,** Uwepo wa dawa hizi ambazo zinauzwa kiholela na wananchi kuzitumia bila kujua kama zina ubora, madhara na faida yake, kwani baadhi yake zinakuwa hazijafanyiwa utafiti,

**KWA HIYO BASI,** Bunge liishauri Serikali;

- (i) Kwa kupitia Taasisi Utafiti wa Dawa nchini (NIMR) kufanya tafiti wa ubora athari na matumizi salama ya dawa hizo,
- (ii) Kupitia NIMR iweke mfumo wa kuhifadhi tafiti zote zinazofanyika nchini ili kujua na kutumia tafiti zote zinazofanyika kwa maslahi ya Taifa,
- (iii) Kuweka mpango mkakati wa kutenga fedha kutoka vyanzo vya ndani kwa ajili ya kufanya tafiti badala ya kutegemea fedha kutoka kwa wafadhili wa nje ili kufanya tafiti nyingi zaidi,
- (iv) NIMR iwekeze tafiti zaidi katika magonjwa yasiyoambukiza kwa kuwa magonjwa hayo kwa sasa yanachangia asilimia kubwa zaidi ya vifo vya Watanzania.

### 3.4 **Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo**

#### 3.4.1 **Uibuaji wa vipaji katika jamii**

**KWA KUWA,** kumekuwepo na vipaji vingi vya sanaa katika jamii ambavyo havijatambuliwa rasmi,

**NA KWA KUWA,** wasanii hawa chipukizi ikiwa wangetambuliwa rasmi na kusimamiwa vema wangeweza kuwa bora na kuongeza idadi ya wasanii hatimae kuongeza mapato yatokanayo na kazi za kisanii,

**KWA HIYO BASI,** Bunge liishauri Serikali kuendelea kuweka na kuratibu mikakati maalum ya kusimamia na kuibua na uendelezaji wa vipaji.

#### 3.4.2 **Viwanja vya Michezo nchini**

**KWA KUWA,** Kumekuwepo na uchakavu pamoja na uhaba wa viwanja vya michezo nchini,

**NA KWA KUWA,** Uchakavu na uhaba wa viwanja katika maeneo mengi nchini huduma za sekta ya michezo,

**KWA HIYO BASI,** Bunge liishauri Serikali;

- (i) Ishirikiane na wadau wengine wa michezo kuona namna ya kukarabati na kujenga viwanja vingine katika maeneo ambayo hayana viwanja vya michezo,
- (ii) Kwa upande wa Sekta binafsi, Serikali iweke mfumo maalum utakaotumika kuwahimiza wamiliki wa viwanja vya michezo binafsi kufanya ukarabati na kuviboresha mara kwa mara ili vikidhi ubora unaotakiwa, na
- (iii) Serikali kuweka mkakati wa kufuatilia uwepo wa viwanja vya michezo kwenye kila shule.

### 3.4.3 **Vazi la Taifa na Mdundo wa Taifa**

**KWA KUWA,** Mchakato wa kupata vazi la Taifa umekuwa wa muda mrefu;

**NA KWA KUWA,** kutokuwa na vazi la Taifa na pia kutokuwa na mdundo wa muziki wa Taifa letu kunalinyima Taifa utambulisho kwenye mambo haya muhimu ya Utamaduni;

**KWA HIYO BASI,** Bunge liishauri Serikali;

Kuhakikisha upatikanaji wa vazi la Taifa kwani mchakato umekuwa wa muda mrefu. Vilevile, kuhakikisha inaratibu upatikanaji wa mdundo wa muziki wa Taifa kwa kushirikisha tamaduni zote nchini.

### 3.4.4 **Chuo cha Michezo Malya**

**KWA KUWA,** Udahili katika chuo hiki kwa upande wa wanawake bado ni mdogo ukilinganishwa na wanaume,

**NA KWA KUWA,** kutokana na hali hiyo kumesababisha uwepo wa uwiano usio sawa wa wataalam michezo nchini,

**KWA HIYO BASI,** Bunge liishauri Serikali;

- (i) Kuweka mkakati madhubuti wa kukitangaza Chuo cha Michezo Malya hasa kwa wasichana;
- (ii) Kutenga fedha zaidi kwa ajili ya ukamilishaji wa jengo la Bweni la wanafunzi wa kike;
- (iii) Kuweka mikakati ya kukitangaza chuo hiki kwa wananchi ili kiweze kupata udahili wa wanafunzi wengi zaidi.

### 3.5 **Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wanawake na Makundi Maalum**

#### 3.5.1 **Watoto wa Mitaani**

**KWA KUWA,** Tatizo la Watoto wa mitaani limeendelea kuwepo,

**NA KWA KUWA,** Kuendelea kuwepo kwa Watoto mitaani kumesababisha Kuongeza kwa vitendo vya uhalifu na kufanyika kwa ukatili wa Watoto,

**KWA HIYO BASI,** Bunge liishauri Serikali;

Kuweka mikakati ya kutoa elimu kwa jamii kuhusu changamoto hii na namna jamii inavyoweza kukabiliana nalo ikiwa ni pamoja kusambaza Mwongozo wa Uwezeshwaji kwa Wanawake.

#### 3.5.2 **Afya ya akili**

**Mheshimiwa Spika, KWA KUWA,** Kumekuwa na ongeziko kubwa la changamoto ya afya ya akili nchini,



**NA KWA KUWA,** Ongezeko hili la changamoto ya afya ya akili linasababisha ongezeko la matendo ya ukatili,

**KWA HIYO BASI,** Bunge liishauri Serikali,

Kuangalia changamoto hii kwa jicho la pekee na kuhakikisha madawati ya ushauri nasaha yanaboreshwa na kuwa karibu na jamii ili kutoa kutoa elimu ya masuala yote yanayohusu changamoto ya afya ya akili na namna ya kuzikabili.

## **4.0 HITIMISHO**

### **4.1 Shukrani**

**Mheshimiwa Spika**, kwa mara nyingine naomba kuchukua nafasi hii tena kukushukuru kwa kunipa nafasi ya kuwasilisha Taarifa hii ya Kamati mbele ya Bunge lako Tukufu. Aidha, nakupongeza kwa kazi kubwa unayofanya ya kuliongoza Bunge letu vizuri. Namshukuru pia Naibu Spika na Wenyeviti wote wa Bunge kwa kazi nzuri wanayofanya.

**Mheshimiwa Spika**, nachukua fursa hii kuwashukuru Mawaziri wote waliopo katika Wizara zinazosimamiwa na Kamati ambao ni Mhe. Umy Ally Mwalimu (Mb) – Waziri wa Afya, Mhe. Prof. Adolf Mkenda (Mb) – Waziri wa Elimu, Sayansi na Teknolojia, Mhe. Dkt. Dorothy Gwajima (Mb) - Waziri wa Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wanawake na Makundi Maalum na Mhe. Mohamed Omari Mchengelwa (Mb) – Waziri wa Utamaduni, Sanaa na Michezo.

Aidha ninawashukuru Naibu Mawaziri wa Wizara zinazosimamiwa na Kamati, ambao ni; Mhe. Dkt. Godwin Oloyce Mollel (Mb) – Naibu Waziri wa Afya, Mhe. Omary Juma Kipanga (Mb) – Naibu Waziri wa Elimu, Sayansi na Teknolojia, Mhe. Mwanaidi Ali Khamis (Mb) – Naibu Waziri wa Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wanawake na Makundi Maalum na Mhe. Paulina Philip Gekul (Mb) – Naibu Waziri wa Utamaduni, Sanaa na Michezo kwa ushirikiano mkubwa wanaoutoa kwa Kamati. Aidha, nawashukuru Makatibu Wakuu na Manaibu Makatibu Wakuu wa Wizara hizi zote tatu kwa ushirikiano mzuri wanaoutoa kwa Kamati wakati wote.

**Mheshimiwa Spika**, namshukuru sana Makamu Mwenyekiti wa Kamati Mhe. Aloyce John Kamamba (Mb) kwa ushirikiano anaonipa

mimi pamoja na Kamati kwa ujumla. Kipekee zaidi nawashukuru sana Wajumbe wa Kamati kwa ushirikiano walionipa katika kutekeleza shughuli za Kamati na hivyo kurahisisha kazi yangu.

**Mheshimiwa Spika**, naomba kuwatambua Wajumbe wa Kamati kwa majina kama ifuatavyo: -

1. Mhe. Stanslaus Haroon Nyongo, Mb - Mwenyekiti
2. Mhe. Aloyce John Kamamba, Mb - M/Mwenyekiti
3. Mhe. Salma Rashid Kikwete, Mb - Mjumbe
4. Mhe. Eng. Samweli Hhayuma, Xaday Mb - Mjumbe
5. Mhe. Husna Juma Sekiboko, Mb - Mjumbe
6. Mhe. Tecla Mohamedi Ungele, Mb - Mjumbe
7. Mhe. Rose Cyprian Tweve, Mb - Mjumbe
8. Mhe. Kassim Hassan Haji, Mb - Mjumbe
9. Mhe. Francis Leonard Mtega, Mb - Mjumbe
10. Mhe. Jumanne Abdallah Sagini, Mb - Mjumbe
11. Mhe. Latifa Khamis Juakali, Mb - Mjumbe
12. Mhe. Kabula Enock Shitobela, Mb - Mjumbe
13. Mhe. Cecilia Daniel Paresso, Mb - Mjumbe
14. Mhe. Bernadeta Kasabago Mushashu, Mb - Mjumbe
15. Mhe. Fatma Hassan Toufiq, Mb - Mjumbe
16. Mhe. Neema Kichiki Lugangira, Mb - Mjumbe
17. Mhe. Mussa Ramadhani Sima, Mb - Mjumbe
18. Mhe. George Ranwell Mwenisongole, Mb - Mjumbe
19. Mhe. Dkt. Paulina Daniel Nahato, Mb - Mjumbe
20. Mhe. Salome Wycliffe Makamba, Mb - Mjumbe
21. Mhe. Abdallah Dadi Chikota, Mb - Mjumbe
22. Mhe. Khamis Kassim Ali, Mb - Mjumbe
23. Mhe. Khalifa Mohamed Issa, Mb - Mjumbe
24. Mhe. Hassan Zidadu Kungu, Mb - Mjumbe
25. Mhe. Nashon William Bidyanguze, Mb - Mjumbe
26. Mhe. Hamisi Shabani Taletale, Mb - Mjumbe

- 27.Mhe. Anastazia James Wambura - Mjumbe  
28.Mhe. Neema Mwandabila - Mjumbe

**Mheshimiwa Spika**, napenda kuwashukuru sana Watumishi wote wa Ofisi ya Bunge wakiongozwa na Katibu wa Bunge Ndg. Nanelwa Mwihambi, *ndc*, kwa kuiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake kikamilifu. Pamoja nao namshukuru Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge Ndg. Athuman Hussein *ndc*, Mkurugenzi Msaidizi Ndg. Gerald Magili na Makatibu wa Kamati Ndg. Happiness Ndal, Ndg Emmanuel Mdidi, Ndg. Hosiana John pamoja na msaidizi wa Kamati Ndg. Jane Ndulesi kwa kuisaidia Kamati wakati wote na kwa kuratibu vyema shughuli zote za Kamati.

#### 4.2 Hoja

**Mheshimiwa Spika, naomba sasa kutoa hoja kwamba Bunge lako Tukufu lipokee na kuikubali Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Huduma na Maendeleo ya Jamii, pamoja na Maoni, Ushauri na Mapendekezo yaliyotolewa na Kamati.**

**Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja.**



Stanslaus Haroon Nyongo, Mb

**MWENYEKITI  
KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA HUDUMA  
NA MAENDELEO YA JAMII**

2 Februari, 2023